

Els Fizes, patronatge i opulència d'un llinatge de mercaders ennoblits a la Catalunya del barroc

per Santi Torras Tilló i Sílvia Canalda i Llobet

RESUM:

L'article analitza la trajectòria i alts i baixos del mercader francès Pere Fizes a Catalunya (c. 1635-1680), el seu arrelament i ascens social cap a la noblesa, amb un interès especial sobre el patronatge artístic de Fizes a Terrassa, especialment a l'església parroquial del Sant Esperit, en la qual —entre d'altres— era aleshores fundada la confraria del sant Crist, la qual tenia prevista l'edificació d'una nova capella. La inusual intervenció de Pere Fizes en aquesta obra, mitjançant l'escultor Pere Serra, posa de manifest l'ús del patronatge artístic local en virtut d'una nova significació social.

PARAULES CLAU:

Fizes, patronatge, barroc català.

ABSTRACT:

This paper analyzes the course of the French merchant Pere Fizes in his own ups and downs in Catalonia (c. 1635-1680), his settlement and his social rise from the middle class up to the nobility. The author focuses his interest on Fizes artistic patronage at the city of Terrassa, specially in the parish church (Sant Esperit), in which at this time —among others— was founded the saint Christ devotional fraternity, that was able to construct a new chapel. The unusual intervention by Pere Fizes in this project, through the sculptor Pere Serra, reveals the trends towards a new social significance by using the local artistic patronage.

KEY WORDS:

Fizes, patronage, Catalan baroque.

Aprofundir en el coneixement de l'oligarquia barcelonina d'època moderna, mitjançant l'anàlisi dels seus gustos culturals i iniciatives propagandístiques de patronatge artístic, és l'objectiu d'aquest article a través de l'exemple dels Fizes, que festejaren amb el govern municipal i amb el poder reial, en benefici del seu propi negoci, per acabar mantenint una actitud neofeudal com a carlans de Terrassa. Hi ha pocs estudis publicats sobre aquests cavallers barcelonins o mercaders ennoblits, dels quals en Jeroni Vila és un altre testimoni, que degueren proporcionar una intensa activitat als obradors artístics catalans, mancats com estaven de comandes cortesanes i aristocràtiques, malgrat que això no fos sempre garantia de qualitat o d'originalitat.

Jeroni Vila era un patrici barceloní del darrer terç del segle XVI, cavaller terrinent i expert negociant de canvis a les fires de Lió i Plasència, estretament

relacionat amb les institucions de govern catalanes —especialment amb la Diputació—, que coneixia ben a fons; ell mateix havia estat escollit membre d'una divuitena de l'any 1592, i molt probablement es tracti del mateix individu que amb aquest nom apareix en la nòmina de nous nobles creats per Felip III el 1599.¹ Aquesta envejable posició de privilegi li devia permetre obtenir grans avantatges a l'hora de fer avançar els seus negocis privats, la majoria dels quals eren de caràcter financer. Llegint el seu copiadore de cartes, en moltes ocasions es fa difícil distingir l'activitat de Vila de la d'un simple negociant o corredor de canvis, llevat potser de l'intermitent i peculiar subconscient cavalleresc que sura en l'estimació pels llibres d'art de justar² o en l'encàrrec de teixits i armes luxoses obrades als prestigiosos tallers milanesos, cosa que simultaniejava amb el més prosaïc mercadeig d'olis i bous de Mallorca per al propi ús domèstic.³ Vila navegava a plena consciència per aigües interestamentals, una pràctica bastant usual en determinats sectors dirigits de la societat barcelonina, fets ja des d'antic a la possibilitat de mantenir galdós el patrimoni familiar mitjançant el regateig monetari, força vegades escandalosament contrari a l'ideari de l'atroncat braç militar.⁴ Encarnava una existència amarada d'instint de preservació feudal en què trobem un peculiar equilibri entre la polifacètica vida de cavaller, de polític i de canvista. Per molts altres indicis semblaria el tipus d'individu modern, barcinocèntric, capaç de barrar un jorn les aspiracions nobiliàries dels mercaders de matrícula, i l'endemà continuar amistosament els seus tractes amb aquests rics barcelonins; plebeus molt útils però forçats a mantenir-se a una distància prudent dels privilegis atàvics de la sang, l'honor i el llinatge.⁵ Tot plegat, una bona forma de justificar i mantenir ben closes sota monopoli les múltiples prebendes que solia atorgar el poder urbà català, entretingut en densíssimes

1. Vegeu el llistat a M. PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Barcelona, 2004, 287.

2. En tant que ell mateix, de manera indirecta, confessava la seva participació en els tornejos que se solien celebrar a Barcelona amb motiu de diverses festivitats, la referència en aquest cas concret fóra probablement a les de Sant Jordi, patró de la Generalitat i del braç militar.

3. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Hisenda, Monacals, vol. 3632, copiadore de cartes de Jeroni Vila, 1588-1615, f. 90. Carta del 12 d'abril del 1595 als mercaders Jaume i Miquel Martí i Jaume Lluch a Milà per via de Plasència.

4. J. AURELL, «L'esperit capitalista a la Catalunya premoderna», *Pedralbes* 16, 1996, 165-185; J. AURELL, «La Barcelona mercantil i les repúbliques comercials italianes, segles XIV-XVI, un estudi comparatiu», *Pedralbes* 18, vol. I, 1998, 293-302; J. AURELL, A. PUIGARNAU, *La cultura del mercader en la Barcelona del segle XV*, Barcelona, 1998.

5. P. MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial, 1977; P. MOLAS RIBALTA, *La burguesia mercantil en la España del antiguo régimen*, Madrid, 1985; P. MOLAS RIBALTA, «Comercio y nobleza en la España moderna. Una revisión historiográfica», L. M. ENCISO (ed.), *La burguesia española en la edad moderna*, Valladolid, 1996, vol. I, 377-399; P. MOLAS RIBALTA, «Els estaments socials», E. DURAN, E. MIRALLES (ed.), *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'edat moderna*, Barcelona, 2003, 13-16; B. HERNÁNDEZ, «Hombres de negocios y finanzas públicas en la Cataluña de Felipe II», *Revista de Historia Económica* XV, 1, 1997.

xarxes de complicitats i dependències, per a desesper de virreis, capitànies i jutges de la Reial Audiència convidats per la monarquia castellana a gratar diners i parcel·les de poder a l'indòmita Catalunya dels segles XVI i XVII. A Vila li manca tanmateix el també habitual menyspreu de genovesos, «moros blanchs», com despectivament sentenciava en el seu *Dietari* Jeroni Pujades; exabrupte de l'època quasi preceptiu en boca de mercaders catalans, absent en aquest cas atès que una part considerable dels canvis que girava corresponien a potentats genovesos aposentats a Barcelona, i això en unes dates plenament coincidents amb el decret d'expulsió dels genovesos, esperonat pel sonor menyspreu marcial perpetrat a la capital catalana per les galeres dels Doria (1591).⁶

Un altre tret que fa del cas de Jeroni Vila un exemple secular de cavaller negociant és la possessió d'esclaus i l'actitud materialista a l'hora de vendre a Sicília una esclava negra serventa de casa seva a Barcelona; les paraules adreçades a l'agent de Palerm, Tomàs Antic, són un portent d'equilibri entre elegància verbal i contundència mercantil.⁷ Igualment negociable per a aquest estament militar acomodat era la planificació de causes pies i fundacions d'aniversaris a les esglésies de Barcelona, en la mesura que la pompa funerària —igual que la possessió d'esclaus exòtics— contribuïa també a definir públicament el pes social del llinatge. Paradoxalment, Vila havia optat per traslladar el vas familiar de l'arcaica i prestigiosa església de Santa Maria del Mar (durant bona part del segle XVI, una de les predilectes del Consell de Cent i la Llotja de Mar de Barcelona) al convent de Sant Agustí Vell, que es convertiria en la seu del més prosaïc gremi de botiguers de teles i aleshores lloc d'enterrament preferit per molts membres de la mitjana burgesia barcelonina. La decisió d'un canvi tan dràstic en aquest tema va ser forçada per la manifesta indolència i deixadesa de la comunitat de capellans a l'hora de celebrar les misses perpètuas instituïdes pel difunt pare de Vila.⁸ El dipositari d'aquest afer tan delicat era, però, l'agent a Roma,

6. Una còpia d'aquesta crida és inclosa en el procés contra uns genovesos que l'havien contravinguda. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Arxiu del veguer, *Processos*, XXXVII-11 (1589-1592), s.f., 28 de maig de 1591.

7. «[...] Aquí envío a vostra mercè una esclava negra y cristiana qui. s diu Elisabeth, segons tinch entès aqueixa terra li serà més natural que aquesta, perquè assí, per son respecte de ser enamoradissa, me inquietave la casa y al que tinch entès y ha aquí qui. n fa grangeria. Ella és jove y té lo demés que convé. Per aver-ne aquí molt bon preu vostra mercè me farà merçè de procurar —si possible serà— de aver-ne tot lo possible, de manera que no y perda, que assí en Barcelona me ha costat 170 lliures desta moneda, que com és jove y pareaosa se. n aurà millor comoditat aquí que no farie assí [...]» (ACA, Hisenda, Monacals, vol. 3632, copiador de cartes de Jeroni Vila, 1588-1615, f. 40. Carta de Barcelona a Palerm, 20 d'abril de 1591).

8. «[...] si a la isglésia aont jo fundaré dits ofissis, a la qual y penç mudar lo vas per a mi y mos descendents, en dit vas y podré mudar la ossa del dit mon pare y també de ma mare de la isglésia aont estan a la iglésia aont faré dit vas, així sie per lo descans que a mi. m serà, que allà aont seran si digue son bé, y sien ells soterrats, com també que la dita capella aont avuy estan la tenen en pocha custòdia y venerassió, que si no és quant jo. ls solissite que diguen la missa, ni la escombran ni netejan, y lo altar està hordinàriament ple de immundícia [...]» (ACA, Hisenda, Monacals, vol. 3632, copiador de cartes de Jeroni Vila, 1588-1615, s.f. Carta de Barcelona a Roma, 1591).

Joan Subirà, encarregat de fer les primeres passes a la cúria romana, més endavant continuades per un membre de la prestigiosa família Cassador; un dels altres luxes de què disposaven alguns cavallers mercaders a l'hora d'entaular plets amb l'església, circumstància que a la vegada esdevingué motor de molts periples italians per part de preveres, conventuals, beneficiats, aspirants a bisbe i altres religiosos catalans d'època moderna.

Desconeixem molts detalls de la vida i la carrera d'aquest pròcer barceloní, però ben segur que la seva fou una història teixida al llarg de diverses generacions, pacient i experta en els sinuosos camins que menaven al tan desitjat títol nobiliari, concedit excepcionalment pel rei en persona en període de Corts a tall de mercè i colofó alhora. També desconeixem la data de la mort de Jeroni Vila, però no és improbable que hagués tingut oportunitat de veure —segurament amb estupefacció— auges i caigudes nobiliàries de vertigen com el periple protagonitzat per la família Franquesa, o la irrupció de nous mercaders estrangers a les cues d'aspirants a noble català, carreres totes les quals molt blasmades per la vella generació de Jeroni Pujades, signe inequívoc de les tensions i transformacions que s'anaven acostant amb el nou segle i regnat.

Els negocis i la família

Dues dreceres infal·libles van permetre als mercaders opulents retallar distàncies amb la noblesa tradicional barcelonina: un d'antic i sempre polèmic era el de les aliances matrimonials; el modern i dràstic era l'ocupació de títols nobiliaris vinculats a feus alienats per municipis endeutats. Aquesta segona opció, possiblement inapetent a l'època de Vila, fou el trencall escollit seixanta anys més tard pel francès Pere Fizes,⁹ un mercader enriquit gràcies al monopoli en la importació de cereals del Llenguadoc, arrelat en vida, família i fortuna al Principat, ubèrrim comprador del castell palau de la vila de Terrassa i la castlania associada, per la qual desembossà l'any 1661 l'astoradora xifra de 32.200 lliures.¹⁰

9. En el testament autògraf de Pere Fizes consta la cessió de les possessions que tenia a la població de Puylaroche, heretades dels seus pares, a la seva germana Peirona, qui ja hi residia. Es tracta d'un poble de substrat agrícola, dins l'actual departament de Tarn i Garona, que depenia del bisbat de Càors (Arxiu Històric Comarcal de Terrassa [AHCT], Castlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, *Testament de Pere Fizes*, 1673, s.f.).

10. Fizes ja apareixia esmentat en l'obra de J. SOLER PALET, *Cent biografies terrassenques*, Barcelona, 1900, 66. El primer estudi, però, a donar a conèixer la personalitat i els negocis de Fizes de manera detallada fou el d'E. GIRALT RAVENTÓS, «La colònia mercantil francesa de Barcelona a mediados del siglo XVII», *Estudios de Historia Moderna*, 1956-1959, vol. VII, 217-278; fet a partir de la seva investigació doctoral, *El comercio marítimo en Barcelona entre 1630-1665: Hombres, técnicas y direcciones de tráfico*, Universitat de Barcelona, vol. I, 54-76, i vol. II, 138-139. Més recent, i que fa un ús especial del fons documental terrassenc de la família Fizes, és el d'I. CABA BRUNET, «Pere Fizes, un exemple d'home de negocis català del segle XVII», *Terme* 2, 1987, 67-73. Segons Isabel Caba, la castlania comprenia també les fonts i aigües del castell, els

Per a un mercader ambiciós, aquest moment degué esdevenir la coronació de les millors aspiracions socials. L'obtenció del títol de cavaller per al fill primogenit homònim arribaria només una dècada més tard —l'any 1670—,¹¹ fet que l'historiador terrassenc Soler i Palet atribuïa a l'arranjament del virrei de Mallorca, Miquel de Salbà;¹² cosa que no és gens estranya ja que el fet assenyala cap a una de les dedicacions financeres més esponsoroses dels Fizes, la de prestamistes i administradors de patrimonis nobles. Entre el 1670 i el 1671 Pere Fizes i el seu hereu van actuar de procuradors de la casa i els béns de Miquel de Salbà i Vallgornera, cavaller de l'orde de Sant Jaume, membre del Consell d'Aragó i regent de la tresoreria de la Generalitat, més conegut potser per haver estat lloctinent general a Mallorca (1663-1667) i fill homònim de qui fou oïdor de l'Audiència de Catalunya i estret col·laborador de Joan Josep d'Àustria.¹³ La definició de comptes presentada el 24 d'octubre de 1671 demostra l'acurada actuació dels Fizes en l'administració dels béns d'aquest aristòcrata,¹⁴ per bé que el contacte es podria remuntar fins a l'any 1667, en què els Fizes van mitjançar en la venda de mobiliari i altres objectes de valor dels Salbà.¹⁵ També és documentat un comerç amb el noble Frederic Desbosch i de Sant Vicens, a qui els Fizes signaren una àpoca per valor de dues-centes dobles d'or per raó dels canvis que els mercaders s'obligaven a fer a la vila de Perpinyà.¹⁶ Tres altres nobles relacionats amb els Fizes foren el comte de Robres i de Montagut,¹⁷ en Francesc d'Oris i Vallgornera,¹⁸ i en Gabriel Amargós, ciutadà honrat de Barcelona i antic conseller de la ciutat.¹⁹

dos forns de la vila, l'escrivania, el delmari de Sant Fruitós, la presó de la batllia, el privilegi de nomenament de celler reial, el dret d'assistència als actes efectuats pel batlle, el dret de castlania i de «lluïr i quitar».

11. F. MORALES ROCA, «Privilegios nobiliarios del Principado de Catalunya. Dinastía de los Austria. Reinado de Carlos II (1665-1670)», *Hidalguía*, 1979, 786-787; Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Consell d'Aragó*, Reial Càmera, vol. 79, f. 125v-126v; i ACA, Generalitat, *Llibre vert* (1602-1713), vol. 225, f. 246, 21 de maig de 1670.

12. I. CABA, «Pere Fizes, un exemple...», 68.

13. Vegeu-ne l'entrada corresponent a la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

14. AHCB, Arxiu Notarial, *Sentències arbitral i concòrdies*, vol. I, s.f., 24 d'octubre de 1671.

15. AHCB, Arxiu Notarial, *Sentències arbitral i concòrdies*, vol. I, s.f., 24 d'agost de 1667. Entre el mobiliari venut, per bé que no excessivament luxós, destacava una partida de disset pintures estimada en 125 lliures.

16. Arxiu Històric i de Protocols de Barcelona (AHPB), R. VILANA PERLAS, *Manual*, 1669-1670, llig. 20, ff. 22-23, 1 de gener de 1670. L'afer també s'esmenta en la relació de canvis inclosa en l'inventari de béns *post mortem* de Frederic Desbosch (AHPB, R. VILANA PERLAS, *Llibre d'inventaris i almonedes*, 1666-1673, llig. 37, f. 311v, 13 de febrer de 1671).

17. El 26 d'agost de 1667 Pere Fizes menor signava una definició de comptes a Bernardo Agustín López de Mendoza, comte de Robres i de Montagut, de qui havia estat procurador (AHCB, Arxiu Notarial, *Sentències arbitral i concòrdies*, vol. I, s.f.).

18. AHPB, R. VILANA PERLAS, *Manual*, 1666, llig. 19, f. 61v-63, 24 de juliol de 1666.

19. A l'inventari de béns de Gabriel Amargós apareix esmentat l'ítem següent: «Deu Pere Fizes mayor y Pere Fizes menor per resta de un camby mil tres-centes-vuit lliuras dotsa sous y vuit dinés com apar en cartes [...]» (AHPB, F. LENTISCLÀ, *Llibre quart d'inventaris*, 1650-1682, llig. 21, s.f., 14 de març de 1682).

Malgrat la manifesta presència de l'estament noble en la carrera financera de la família, hi ha indicis documentals anteriors que situen Pere Fizes en un entorn més modest. En un protocol del notari Antoni Axada, datat el 17 de febrer de 1634, hi apareix esmentat com a botiguer de teles de la ciutat de Lleida;²⁰ quatre anys abans, també a la capital del Segrià, l'afectà, juntament amb el mercader Antoni Bernat, la prohibició dels diputats del General de comerciar amb França.²¹ Es tracta de les referències més antigues que tenim de la presència de Fizes a Catalunya. La investigació precedent d'Emili Giralt informa de la venda l'any 1647 d'un terreny a Puigverd al pagès Miquel Fontanet, procedent del dot de la seva esposa Caterina Cortés.²² D'altra banda, el primogènit del matrimoni, el fill homònim, degué néixer a terres de ponent, com s'especifica en el seu nomenament com a «*Caballero del Principado de Catalunya*».²³ Es confirma, doncs, una estada prèvia de Pere Fizes a Lleida, com a negociant de teles, seguint potser una de les rutes assenyalades pel mateix autor, juntament amb Jordi Nadal, sobre la immigració francesa a Catalunya.²⁴ Creuaven els Pirineus pels passos naturals de la Cerdanya i romanien uns primers anys a l'interior del Principat, on establien llaços familiars, fins a atrevir-se a l'aventura del mercat i de la societat barcelonins.

El mes de març de l'any 1645 ja operava a la ciutat de Barcelona.²⁵ Resta per verificar quin devia ser el seu paper durant la Guerra dels Segadors, que s'intueix especialment compromès. El mes de febrer de l'any 1649 va girar diners als ambaixadors catalans a París i al mes següent va vendre pólvora al Consell de Cent;²⁶ no sabem si aquest fou l'inici d'un contacte profitós amb les institucions de la capital catalana o si aquestes fidelitats posteriorment li van passar factura. Tot fa pensar que, de tot plegat, en devia sortir incòmode un cop superats els anys que van de la fi de la guerra fins al Tractat dels Pirineus (1652-1659), especialment difícils per als mercaders francesos establerts al

20. Biblioteca de Catalunya (BC), Arxiu Notarial, A. AXADA, *Trigesimum secundum manuale contractuum et instrumentorum*, 1633-1634, 205-8au, s.f.

21. ACA, Generalitat, Registre de deliberacions (1629-1632), núm. 186, f. 226v, 13 de maig de 1630.

22. AHPB, F. LENTISCLÀ, *Nonum manuale contractuum et instrumentorum*, Barcelona, 16 de novembre de 1647, s.f.

23. Vegeu la nota 11.

24. J. NADAL i E. GIRALT, *Immigració i redreç demogràfic: Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, 2000 (1960); J. PEYTAVI DEIXONA, «La immigració d'occitans vers Catalunya en l'època moderna», *Càtars i trobadors. Occitània i Catalunya: renaixença i futur*, Barcelona, 2003, 170-185.

25. BC, Arxiu Notarial, A. AXADA, *Quiquagesimum quintum manuale contractuum*, 1645, 228-8au, s.f. El 28 de març de 1646 els taulers de Mataró consignaven l'entrada de diverses mercaderies, entre les quals 72 milers d'agulles de mantell, consignades a Pere Fizes en nom de Jacques del Bosch (ACA, Generalitat, Drets del General, *Llibre de la taula de la vila de Mataró*, 1646-1660, D37-1239, f. 28).

26. AHCB, Consell de Cent, *Albarans*, XX. II. 49, ff. 165 i 193, 11 de febrer de 1649.

Principat.²⁷ Un bon indicati d'aquesta salvaguarda és el fet que el 1656 i el 1660 els Fizes obtinguin sengles llicències del virrei Joan d'Àustria i del marquès de Mortara, respectivament, per exercir comerç de contraban amb França.²⁸

Deixant de banda les evidents complicitats institucionals que en aquesta època van fer de Fizes el primer importador de blat a la ciutat de Barcelona,²⁹ part de l'èxit financer de la família es podria atribuir també a l'especialització del comerç amb productes adquirits en ciutats septentrionals (punts d'Anglaterra i Flandes, draps de llana francesos, bacallà de Terranova, congre i sardina de l'Atlàntic, etc.). La seva xarxa comercial arribava sòlidament fins a Anglaterra, però era als Països Baixos i a França on es concentrava la major i millor part dels seus agents.³⁰ A diferència de Jeroni Vila i de bona part dels mercaders catalans del segle XVI, competidors menors per a l'obtenció d'un espai propi a la disputadíssima Mediterrània, Fizes dominava les entranyes del comerç nord-europeu, especialment complex per les restriccions imposades pels virreis, l'idioma (habitualment francès) i els enrevessats canvis de moneda.³¹

27. Amb la rendició de la ciutat de Barcelona l'any 1652, molts mercaders francesos retornaren al seu punt d'origen, però Pere Fizes, amb forts lligams familiars al Principat, romangué a Catalunya i començà a diversificar el seu negoci de compravenda. Foren anys difícils per a la comunitat gal·la resident al Principat, on el sentiment xenòfob augmentava, i a Espanya en general, atès el llarg duel d'ambdós països pel control hegemònic de l'Europa continental. La relació epistolar de la família servada a l'Arxiu Històric de Terrassa assenyala una estada de Pere Fizes *maior* a França a mitjan 1653; l'objectiu era clarament comercial però també podria amagar la necessitat d'allunyar-se temporalment del Principat.

28. «Por quanto por parte del Capitán don Francisco de Bustamante ayuda de Cámara y nuestro tapissero mayor nos ha sido representada que attendiendo a sus servicios y de las necesidades que padese en su cassa atenderemos a bien conceder licencia, facultad y permiso a Pedro Fises, negociante vegino desta ciudad de Barcelona, para que pueda traer assi de los Reynos de Francia como de otras qualesquier tierras de enemigos ropas, otras qualesquier mercaderias de Contra Bando, asta la cantidad de tres mil scudos de plata doble. Los derechos que de dexas ropas y mercaderias que asta la dicha cantidad procerieren pague y entregue dicho Pedro Fises ha dicho Capitán, don Francisco de Bustamante» (AHCT, Correspondència Pere Fizes, 4/3/3, 23 de febrer de 1656). I. CABA, «Pere Fizes, un exemple...», 72).

29. E. Giralte escrivia que Fizes i els seus compatriotes, també mercaders, Baltasar Aymenrich, Andreu Gavoti, Antoni Casalbò i Pere Lagassa, comparten el monopoli d'importació de blats francesos. Segons aquest autor, entre els anys 1645 i 1665 Fizes arribà a importar cereals de Narbona, Agde i Marsella per valor superior a les 140.000 lliures catalanes (E. GIRALT RAVEN-TÓS, «La colonia mercantil...»).

30. Entre parèntesis, els noms dels principals agents dels Fizes en diverses poblacions, i signants d'una bona part de la correspondència mercantil. Catalunya: Barcelona, Tarragona (Francesc Verthamon), Cervera, Tàrrrega, Girona, Perpinyà i Hostalric. Ciutats d'altres regnes peninsulars: Saragossa, Alacant, Castelló i Madrid. Ciutats franceses: París, Lió (Hugues de la Praye), Tolosa (Brugièrre et Valous), Valença (André Thiends), Llemotges (Moulimier de Lagne), Marsella (Michel Borelly), Baiona, Saint Mâlo i Montpeller. Altres ciutats europees: Amsterdam (Charles Barbou), Hamburg, Viena, Roma, Gènova i Plymouth (I. CABA, «Pere Fizes, un exemple...», 73).

31. J. A. SÁNCHEZ BELEN, «El comercio de exportación holandés en el Mediterráneo español durante la regencia de doña Mariana de Austria», *Espacio, Tiempo y Forma*, serie IV, Historia Moderna, vol. IX, 1996, 267-321.

Tot i la manifesta perícia mercantil, la família no va poder impedir una sonada bancarrota culminada l'any 1679, data en la qual es va signar una concòrdia amb els creditors. Arran del trenc, els Fizes van restar deutors d'un total de 61.991 lliures, 17 sous i 6 diners, quasi el doble de l'import abonat per la castlania de Terrassa; això devia ser la frenada en sec d'una trajectòria fins llavors ascendent. Una bona part del deute es va resoldre amb la venda de béns immobles i financers: la casa familiar de Barcelona, situada al carrer de Baseia, davant les escales d'en Cassador, va ser venuda per 3.393 lliures;³² els censals alienats arribarien a les 7.526 lliures; també va sortir a l'encant una part considerable del mobiliari familiar per valor de 2.239 lliures. Amb tot això, el dèbit es va poder rebaixar fins a la xifra restant de 38.819 lliures, que serien satisfetes en terminis fixos d'any en any.³³

Les causes d'aquesta fallida no són encara prou conegudes, probablement calgui pensar en la suma de diverses maltempsades. De riscos mercantils a la Mediterrània, Fizes ja en coneixia algun d'antic. El 20 de maig de 1647 va ingressar 400 dobles en una societat amb participació de quatre ciutadans barcelonins i d'un altre mercader francès (Antoni Vabra, que hi aportava 100 dobles), que invertí 1.300 dobles en la compra d'unes mercaderies a Esmirna que havien de ser transportades en la nau del patró marsellès Francesc Icart; aquest negoci se n'anà en orris quan l'embarcació fou capturada per corsaris.³⁴ Posteriorment, en el terreny judicial tenim notícia com a mínim de tres plets mercantils desfavorables; els dos primers es poden datar els anys 1656 i 1660, respectivament, i el darrer el 1672, tots impresos a Barcelona. El primer era l'interposat per Fizes contra tres mercaders (Josep Pinyana, Joan Guinart i Miquel García) i tres boti-

32. A l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona hem localitzat l'escriptura per a la compra de la casa, el 30 de desembre de 1646, a canvi de 1.500 lliures barcelonines (AHPB, F. AQUILES, *Trigesimum quintum protocolum sive manuale*, Barcelona, 30 de desembre de 1646, s.f.). Adquiriren aquesta propietat d'Elisabet Anna Lleopart, vídua en segones núpcies de Joan Lleopart i en primeres de Jaume Galvany, metge de Barcelona, a qui pertanyia pel dret d'esposalles del seu segon marit. Sobre aquesta casa gravaven dos censos, l'un, a la marmessoria del difunt Guillem de Font, prevere, beneficiat de la Seu de Barcelona, i l'altre, a la marmessoria de Joan de Bellmunt. La quantitat total del cens de les dues marmessories era de 10 marabats, pagadora en dos terminis: el primer, el dia de Nadal, i el segon, el dia de Sant Joan Baptista, al mes de juny. L'any 1651 Pere Fizes gravà una hipoteca sobre la casa a canvi d'un préstec de 500 lliures de Francesc Calbó i Gualbes, mariscal de camp. Aquestes 500 lliures li foren trameses a Pere Fizes a través de la Taula de Canvi. La quantitat l'hagué de retornar mitjançant un cens anual de 70 lliures, pagadores també en dos terminis: el primer, el dia de Nadal, i el segon, el de Sant Joan Baptista (AHPB, F. LENTISCLÀ, *Nonum librum vendiconum et aliarum alienacionum, aliorumque contractum*, Barcelona, 21 de desembre de 1651, s.f.). Probablement l'habitatge responia a la tipologia descrita per Antònia M. Perelló com a casal o casalot —per sota de palau—; una casa unifamiliar de dimensions considerables (*L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Barcelona, 1996, 355-371).

33. AHPB, J. MAS, *Llibre de Concòrdies*, 1676-1740, llig. 9, ff. 11-33v. Una segona còpia d'aquesta concòrdia és a l'AHPB, L. CORTÈS MARCER, *Plec de concòrdies*, 1670-1705, llig. 7, s.f.

34. E. GIRALT RAVENTÓS, «La colonia mercantil...», 257.

guers de teles (Francesc Alòs, Josep Cerveró i Martí Piles) amb qui havia concertat el mes de gener de 1653 la compra a França de mercaderies d'importació per valor de cinc mil dobles; Fizes acusava els contractants de vulnerar algunes clàusules signades en la concòrdia notarial.³⁵ El segon plet, pels volts de l'any 1660, tenia a veure amb els arrendadors de la lleuda i el conflicte motivat per la venda irregular de bacallà al moll de Barcelona, procedent d'un vaixell holandès contractat per Fizes a través del seu agent a Amsterdam, Charles Barbou. Fizes, segurament amb diners propis i d'altres socis, va comprar des de Barcelona tota la pesca que hagués de capturar la nau en aigües de Terranova, amb la finalitat de mercadejar-la a Barcelona a perill dels venedors, tot i que a Fizes en realitat, com a propietari del bacallà, li competia el pagament dels impostos. Un cop arribat el vaixell a Barcelona l'any 1659 i iniciada la venda, els arrendadors de la lleuda, davant d'una operació que els semblava irregular, van decidir segrestar la càrrega i emprendre actuacions judicials contra Fizes. La mediació de Barbou i l'aliança comercial d'anglesos i holandesos semblava el nucli fosc de l'afer.³⁶ Ja devia fer alguns anys que la Diputació tenia un cert interès per desentranyar les interioritats del comerç holandès a Barcelona.³⁷ Tot i saber de la circumstancial existència conflictiva del mercadejar de Fizes, desconeixem l'abast i el resultat d'aquestes dues actuacions judicials contràries als seus negocis.

El tercer plet, però, és d'un perfil més agut ja que tenia compromesos molts diners en un carregament de pesca salada que arribà amb retard excessiu a Barcelona, massa prop de l'estiu, quan aquest peix, amb la calor, ja no es podia vendre a causa de la ràpida putrefacció. Fizes en considerava responsable exclusiu el patró del vaixell, John Archer, contractat per traslladar a Barcelona 70 tones de sardina salada d'Anglaterra i 10 de congre. En el plet dut a la Llotja de Mar, el patró es justificava al·legant el mal temps inusitat que l'havia forçat a allargar el viatge; Fizes, per contra, l'acusava de demora intencionada per haver pactat de forma il·legal amb altres negociants el transport de nova càrrega, en

35. «Iuris responsum pro Petro Fizes domicello contra Martinum Piles lintearium et alios» (Sense data ni indicació d'impressor).

36. «[...] se pondera la causa perquè se concebé lo acte de compra en nom de Carlos Borbou, y a perill dels venedors, no obstant vingués a compte de dit Fizes, y fonch per la aliança los de Astredam tenen ab los inglesos, la qual obra resten salvas las mercaderias se troba en nom de aquells, articulant-se la observansa entre mercaders en sas pròpias mercaderias de suposar per dit respecte lo nom de hu de Astredam, y en particular la consuetut de Carlos Borbou ab dit Fizes, conforme una declaració exhibida, feta per dit Borbou declarant no tenir interès algú en la compra del bacallar, exhibida als 13 de abril 1660 [...]. *Discurs en fet y en dret per la excepció y exclusió de ella oposada per Pere Pau Torras en a causa de Pere Fizes, negociant y altres.* (Sense data ni indicació d'impressor, BC, F. Bon, 11505).

37. El mes de febrer de 1619 els diputats havien deliberat de pagar 5 sous als doctors Bernat Berengari i Fructuós Bisbe «[...] per los molts treballs han presos en mirar en las mapas o cartas de navegar la ciutat de Stradams, si cau a Levant o Ponent, per ser pràctics en cosas semblants, per convenir axí al bé y útil del dit General, per los drets que. s solen pagar de les mercaderias [...]» (ACA, Deliberacions, 1617-1620, N-177, f. 372v, 28 de febrer de 1619).

perjudici del litigant, que pensava tenir noliejada la nau en exclusiva. Els lletrats de la causa intentaren desautoritzar els cinc testimonis presentats per Archer amb arguments legals manifestament xenòfobs.³⁸ Amb tota probabilitat aquests tres plets no van ser els únics que al llarg del temps erosionaren les finances del negociant; no obstant això, el conflicte de la lleuda i la pèrdua de la càrrega de John Archer devien contribuir a deixar molt malmès el crèdit de la família a la dècada dels setanta. És difícil creure que Fizes rebés del patró anglès alguna mena de compensació. Mentre el plet anava rodant atentament per les mans dels cònsols i jutges de la Llotja, Archer ja havia salpat sense que Fizes l'hagués pogut retenir.

La fallida mercantil a la ciutat de Barcelona, amb la necessària venda de la casa, devia deixar la família molt entretinguda a Terrassa, i quan en aquesta època s'havien de desplaçar a la capital del Principat es veien obligats a trobar allotjaments alternatius.³⁹ Una carta del 24 de novembre de 1677 d'un dels gendres de Pere Fizes palesa aquesta situació de desgavell: «[...] Dich a vostra mercè que luego porà venir perquè se necessita de tractar ab vostra mercè per a dar providència en lo esdevenidor en tot lo que. s puga sobre la ruyna tant gran que ha succeydà en la casa de vostra mercè [...] y se. n porà vostra mercè anar a posar en lo convent de Sant Francisco de Paula ahont ja lo pare corrector li té previnguda çelda, que a casa de vostra mercè no és practicable, que lo qui la ha comprada està fent obras, y se està per mudar-se en ella, havent un mes que la té comprada [...]».⁴⁰ No és improbable que aquesta problemàtica conjuntura hagués minat greument la salut de Pere Fizes, ja que va morir el 15 de setembre de 1680, un any després de signada la concòrdia amb els creditors.⁴¹

Evidentment, moltes d'aquestes grans fallides mercantils catalanes no arribaven a l'absolut. Malgrat la pèrdua d'una posició principal, els Fizes van poder gaudir a Terrassa d'un nivell de vida aristocràtic prou elevat, i al cap d'un temps Pere Fizes menor tingué de nou casa a Barcelona, tal com corresponia a un voluntariós posseïdor del títol de cavaller. Probablement en aquesta època moltes de les entrades de diner devien provenir ja dels delmes associats a la castla-

38. «[...] de hont resulta clarament no poder-se dar crèdit algú a les deposicions de dits sinch testimonis [...] ajusta. s al pròxim dit lo ser tots los dits testimonis infels, per ser de nació inglesa [...] y és notori que en dit regne no. s professa la lley christiana, y així no ser íntegros ni idoneos testimonis, y lo que pitjor és que no consta haver-se. ls pres lo jurament segons la lley que. s professa en dit regne [...]» (J. ANDREU, *Memorial en fet y en dret per Pere Fizes, carlà de Tarrasa contra Joan Archer, anglès*, Barcelona, 1672).

39. D'ençà de la compra de la castlania, Pere Fizes pare residí de manera habitual a Terrassa per raons de salut, mentre que el primogènit, en qui havia delegat la responsabilitat dels negocis des del 1659, vivia a Barcelona.

40. Arxiu Històric Comarcal de Terrassa (AHCT), Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 1677-1679, 772, s.f. Carta de Josep Rull de Barcelona a Pere Fizes (menor?).

41. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Administració del patrimoni, 4. 3. 9, 1652-1678, s.f. El testament és datat, però, el 6 de maig de 1673 i clos pel notari de Barcelona Rafael Soler Moner.

nia i de l'usdefruit de les rendes agràries locals; devia ser especialment notable el capital obtingut dels nombrosos arrendaments de les terres de conreu i dels béns immobles, d'altra banda, rigorosament administrats. A Barcelona subsistia igualment el negoci de botiga de teles, compartit cap al 1680 amb un mercader fidel soci de la família, el francès Pere Valeta, cosí del jove Fizes.⁴² Amb aquesta híbrida aptitud neofeudal, els Fizes s'afegien al cúmul d'homes de negocis catalans ennoblits que acabaven vinculant també els seus ingressos mercantils a les explotacions agrícoles tradicionals, tot efectuant un curiós viatge financer d'anada i tornada de la ciutat als nuclis rurals, no exempt de conseqüències socials i econòmiques. Una de les primeres actuacions empreses per Pere Fizes en comprar la castlania de Terrassa fou la sempre controvertida capbreuació (elaborada pels arrendadors entre 1662 i 1667), d'on va resultar el gruixut i florit llibre amb 308 confessions, que encara es conserva a l'Arxiu Històric de Terrassa, veritable espina dorsal del patrimoni estamental dels Fizes.⁴³ Desconeixem quin va ser l'impacte social del capbreu terrassenc; sabem que altres mercaders que seguien el mateix camí, com el 1648 en Francesc de Cabanyes, mercader de Barcelona i comprador de la baronia de Llagostera, arribat el moment de capbreu tenien força suspicàcies, o almenys així ho donava a entendre Cabanyes per carta al seu procurador, en Josep Lloreda, corredor d'orella a Barcelona: «[...] Jo no tinch feta cabrevasió ni la he comensada, ab tot est tems no e fet més que explorar las voluntats y fer-me capa de la complació de la gent [...]».⁴⁴

A la plàcida Terrassa siscentista l'aterratge de l'actiu home de negocis amb tota la seva família, aleshores en l'apogeu, ben segur que no devia deixar ningú indiferent;⁴⁵ cosa igualment extensible al cercle d'amistats, sobtat potser per la mudança des de Barcelona. En una carta a Pere Fizes menor, el bisbe de Solsona en va fer una breu justificació elogiosa: «[...] *Muy bien haze su padre de*

42. «Concòrdia firmada entre los magnífichs Pere Fizes, cavaller en Barcelona populat y Pere Fizes, carlà de la vila de Tearrassa de una part y Pere Valeta negosiant ciutedà de Barcelona de part altre» (AHPB, L. CORTÈS MARCER, *Plec de concòrdies*, 1670-1705, llig. 7, s.f., 20 de maig de 1680). La societat mercantil, documentada a través de la correspondència i dels llibres de comptes servats a l'Arxiu de Terrassa, és possible que estigués especialitzada en el comerç marítim amb el port de Marsella. En el marge d'alguns comptes, hi figura el logotip de l'empresa: una forma irregular sobremuntada per unes veles, als quaters inferiors de la qual hi ha les inicials de tots dos, P. F. (Pere Fizes) i P. V. (Pere Valeta).

43. P. PUIG USTRELL, «Arxiu Històric Comarcal de Terrassa: El capbreu de Pere Fizes, castlà de Terrassa, una adquisició important», *Terme* 12, 1997, 3-5.

44. AHCB, Arxiu Notarial, *Plec de documentació diversa*, XXI. 1, s.f., 5 de juliol de 1648. Curiosament, Cabanyes s'havia casat pels volts de l'any 1631 amb la filla d'un pròsper mercader francès nouvingut (E. GIRALT RAVENTÓS, «La colònia mercantil...»).

45. No era el primer francès en arribar a la població, que encara recorda la quantiosa immigració gal·la en la seva toponímia, «carrers dels Gavatxons». Es tractava tanmateix d'una mà d'obra no especialitzada, agricultors i artesans, que sovint provocaven aldarulls que arribaven fins a la batllia (I. ALMAZÁN FERNÁNDEZ, «Els immigrants francesos al Vallès Occidental: el profit i la por», *Terme* 7, 1992, 31-39).

vuestra merced de vivir en Terrassa, que es muy buen lugar, y libre del bollicio de Barcelona [...]».⁴⁶ Per als terrassencs, devia ser especialment ostensible la intensa campanya d'obres i reformes al castell palau —del qual se serva la torre romànica—, malauradament no gaire ben explicitades en la documentació conservada, però amb indicis suficients per pensar que foren d'envergadura; ⁴⁷ i, amb el transcurs del temps, motiu d'angoixa d'un dels fills de Fizes, que comunicà al primogènit aquesta inquietud: «[...] estic molt afligit perquè el pare gasta massa actualment en obres [...] miris de fer-li passar [...]».⁴⁸ De tot l'obrat, per desgràcia, avui dia pràcticament no ens n'ha pervingut res. Per contra, de la vida familiar d'aquesta època, en coneixem força detalls gràcies a l'extens epistolari existent.

Pere Fizes major es casà amb Caterina Cortés, una dona catalana originària del lloc de Puigverd (Lleida), que aportà un dot en terres i propietats, venudes anys més tard per 500 lliures. Segons E. Giralt, el casament s'efectuà quan Fizes ja era un gran magnat reconegut, fet que potser assenyala el rebuig de les classes altes barcelonines de contraure matrimoni amb mercaders estrangers. Aquesta hipòtesi sembla més evident en el cas d'un dels amics i socis francesos de Fizes, en Baltasar Aymerich, fill d'un burgès de Marsella i mercader molt ric, qui va prendre per esposa Teresa Huguet, filla del pintor Joan Huguet, l'any 1643.⁴⁹ De Caterina Cortés, Pere Fizes en tingué com a mínim cinc fills: Pere, primogènit i mà dreta del pare en els negocis, Margarida, Anselm, Caterina i Mathuly. L'hereu homònim es va mullerar amb Baptista Rull, filla de Josep Rull, regent de la castlània; Caterina ho féu amb Francesc Verthamon, influent doctor en lleis, resident a Tarragona i agent dels Fizes en aquesta ciutat.⁵⁰ Anselm va entrar en religió⁵¹ i Mathuly va viure una vida de fadrí més o menys dissipada després d'una llarga època d'estudis a França i Holanda, supervisada pel seu germà gran. D'aquesta

46. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 4. 3. 3, 5/2, 1665-1667, 13 de juny de 1666.

47. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Documentació comptable diversa, 1649-1679, 4. 3. 8. Memorial d'obres del castell palau, s. d.; AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Documentació econòmica, 1659-1671, 4. 3. 12/2. Les llistes de comptes corresponents als costos detallats són força fragmentàries, però donen una idea aproximada de les obres de rehabilitació que els Fizes dugueren a terme al castell palau de Terrassa, d'origen altmedieval. Així, per exemple, es va «[...] adobar lo cargol de la torre de dalt fins baix [...]»; es van «[...] emblanquir las dos saletas que son a un costat i altre de la cuina gran [...]»; es van «[...] alçar los 4 corredors amb 12 finestres ab pedras de Montjuich [...]», etc.

48. Carta d'Anselm Fizes al seu germà Pere, de 25 de desembre de 1675, cf. I. CABA, «Pere Fizes, un exemple...», 69.

49. E. GIRALT RAVENTÓS, «La colonia mercantil...», 229.

50. Vegeu el quadre genealògic a I. CABA, «Pere Fizes, un exemple...», 69.

51. Tot i amb això sembla que la perícia mercantil també el devia acompanyar en les seves activitats quotidianes, ja que esdevingué monjo ecònom i procurador del convent cartoixà de Sant Hilari, pel qual intervenia l'any 1688 en el cobrament d'uns censos (AHPB, R. ALBIÀ, *Manuale decimum quintum instrumentorum*, llig. 32, f. 149, 24 de març de 1688).

estada als Països Baixos, en conservem algunes cartes, dues de les quals —datades els mesos de juny i juliol de 1660— ens projecten la imatge de dos viatgers d'estament acomodats, acompanyats pels seus criats i objecte d'atencions per part dels agents holandesos del pare. Pere Fizes menor era aleshores a Amsterdam, des d'on escrivia al seu germà Mathuly, resident a la propera ciutat de Haarlem; en ambdues missives es fa patent la concordança del desig de participar plenament de la vida social local, però amb el sentit responsable del primogènit respecte de l'educació del menor.⁵² Amb aquest exemple els Fizes es distanciaven dels cavallers catalans que solien educar la seva progènie a les universitats de ciutats meridionals (Salamanca, Montpeller i Bolònia), fent bones aquelles veus sorgides a mitjan segle entre negociants i polítics, decantades cap a l'admiració de les proeses financeres d'un país d'antuvi revoltat i feliçment alliberat del jou de la monarquia castellana. Sembla que el més ben educat fou Anselm; trobem poques referències a llibres comprats per la família, però sembla que aquests podrien haver tingut com a destinatari el fill religiós. Especialment interessant és un memorial de 28 llibres lliurat per Hugues de la Praye, l'agent de Lió, en què destaquen sobretot obres de Ramon Llull, Paracels, Avicenna o Vesali, autors inclosos sovint als índexs de llibres prohibits per la Inquisició.⁵³ Existeix també una carta d'Anselm a la seva mare en què reclama la restitució d'un llibre (segurament un text ascètic d'Eusebio Nieremberg) que havia deixat en préstec al seu pare.⁵⁴

52. «Germà, ayer me donaren la teva carta, veix en ella com tenies voluntat de venir a veurer les festes an fettes a la entrada del príncep, si vols podràs venir, encara continuaran, y après te. n podràs tornar per no perdre temps. Me alegraré te apliques bé a escriure y aprendre la llengua. Espero faràs bé, que és lo que jo dessitgo. Avuy rebrem cartes del senyor pare, si y a alguna cosa nova te escriuré. Y Déu te guarde com pot y jo dessitgo. Amstredam [sic] y Jun a 16 de 1660. Per a sempre germà teu Pere Fizes menor. Diràs al senyor Cromelin de imbiar-me las olandes lo més prest que pugues, que convé.» (AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 4. 3. 3, 3/1).

«Monsenyor Maturin Fizes, Haerlem. Germà, sols la carta que me has escrit avuy tinch rebuda, las altres no tinch vistes. Yo espero partir dimecres de la semana vinent sens falta. Dimars al matí vindràs a Amstredam (sic) perquè convido alguns amichs, y vul que tu sigues de la festa. Quant vindràs aportaràs la capa de drap de Berri per lo meu criat, juntament me faràs fer aquí quatre parels de peals per los peus, que la tela no sie massa grossa ni prima. També faràs fé 4 parels mitges de tela per a posar sobre la carn, y no fàlties en aportar tot junt. La inclusa donaràs al senyor Cromelin, y també portaràs la resposta, no dich més. Nostre Senyor te guarde com jo desitjo. Amstredam y juliol a 24 de 1660.» (AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 4. 3. 3, 3/2).

53. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Documentació econòmica sense data, «*Notta de los libros que se pueden hallar de la memoria encomendada al señor Huguis de la Praye*» (sense data ni indicació de destinatari).

54. «[...] me farà mercè de dir a algú de casa li dónia un libre que se intitula *La diferència del temporal y eterno*, lo qual llegia aquí lo pare, y lo darà al dador de esta per quant lo e de restituir, que no era meu, sinó que. l me havian dextat [...]» (AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 1663-1666, 5/1, 10 d'abril de 1666.)

Vestigis de la llar barcelonina

Dotar d'una educació a tots els fills mascles no fou, ni de bon tros, l'únic luxe que la família Fizes es va poder permetre abans, durant i després de la fallida mercantil. L'opulència que tradicionalment havia acompanyat la noblesa catalana també trobà èmuls entre l'estament mercantívol, com una de les formes que millor escenificaven l'aproximació domèstica al comportament públic de les classes dirigents, i els Fizes no en van ser l'excepció. Una de les millors referències per poder sospesar aquesta particularitat és l'inventari de béns mobles de la casa del carrer de Baseia, taxats per a la liquidació. D'allí, els Fizes en posaren a la venda la quantitat no gens negligible de 87 pintures, 59 de les quals eren de temàtica profana,⁵⁵ estimades en 183 lliures, per bé que hi havia gran disparitat de preus, fet atribuïble a la grandària i a l'estat de conservació (presumiblement bo, atès que l'inventari no especifica cap pintura vella). De les típiques sèries sistematitzades de dotze quadres només aparegueren la d'emperadors romans i d'amazones, ambdues amb notable diferència de preu: els emperadors havien estat taxats en 45 lliures, mentre que les amazones només es valoraren en 8; per contra, l'ítem de pintura més car era una sèrie de deu sants estimada en 60 lliures. La presència d'un sant Lluís (patró del regne de França) podria indicar també la llarga fidelitat de Pere Fizes al seu origen francès.⁵⁶ Tot i aquesta significativa venda de pintura, és bastant probable que la família només hagués bescanviat una porció dels quadres atresorats; com a mínim, no hi és especificat l'apostolat en quinze quadres que, el 22 de març de 1660, Pere Fizes va comprar per 43 lliures a l'encant del degà Paolo del Rosso, notori afrancesat, col·leccionista i president de la Diputació durant la Guerra dels Segadors.⁵⁷ I, pel que fa a les absències, aquestes són prou reveladores, ja que no hi ha cap retrat àulic (de reis, cardenals, papes o altres personatges presents sovint en les col·leccions aristocràtiques) que pugui donar una idea de les inclinacions o fidelitats polítiques de la família.

55. M. CARBONELL BUADES, «Pintura religiosa i pintura profana en inventaris barcelonins. Ca. 1575-1650», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* XIII, 1995, 137-190.

56. «Memorial dels mobles se han de entregar a Tomàs Sala y Joan Colomer, flaquer, [extracte]: Primo 17 fruiteras ab guarnicions doradas (20 lliures). Item 6 payssos ab guarnicions negras (6 lliures). Item 6 verges ab guarnicions (3 lliures). Item 12 amassonas (8 lliures). Item 4 mapas llargas (3 lliures). Item 4 evangelistas (2 lliures). Item 12 emperadors ab guarnicions doradas (45 lliures). Item 17 mapas ab guarnicions (6 lliures). Item 2 quadros llars per sobre portals (12 lliures). Item un quadro de santa Magdalena (2 lliures). Item un quadro gran de sant Lluys ab dos altres (15 lliures). Item deu quadros grans de diferents sants ab guarnicions (60 lliures). Item 5 quadros de diferents sants (6 lliures). Item un quadro de sant Cristòfol (4 lliures) [...]» (AHPB, J. MAS, *Llibre de Concòrdies*, 1676-1740, llig. 9, f. 18).

57. Sobre l'actuació de Rosso a la Diputació, vegeu A. SIMON TARRÉS, «Pau del Rosso (1650-1654)», *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*, Barcelona, 2003, vol. II, 230-235. Amb referència als quadres comprats per Pere Fizes a l'encant de Rosso, i altres notícies al·lusives al col·leccionisme de pintura, un dels autors, Santi Torras, té en curs la recerca intitulada *Periple i auge de la pintura a la Catalunya del Barroc*.

Entre els elements decoratius domèstics carregats de significació caldria emplaçar en un lloc destacat els mapes; en van sortir 21 a la venda: 4 mapes grans estimats en 3 lliures, i 17 de petits, emmarcats i valorats en 6 lliures. Aquests preus tan baixos segurament s'expliquen pel fet que es devia tractar d'obres impreses sobre paper, de fàcil adquisició i molt habituals de trobar en els inventaris de béns dels mercaders barcelonins. No tenim, però, constància de quines geografies representaven, ni de l'ús o la ubicació, habitualment penjats en estudis o en sales específiques dins de la planta noble de la casa. Que a Barcelona Fizes tenia una certa familiaritat amb les representacions cartogràfiques i el seu tràfec, n'és prova la petició efectuada pel seu agent de Tolosa, Jean Antoine de Gras, a Pere Valeta: «[...] *Un géographe de Paris nous demande deux cartes de Catalogne grands, de vingt feuilles chacune qui feut gravée en 1641 ou 1643, s'il se trouve nous vous prions de nous en envoyer deux comme celles,*⁵⁸ *y s'il se trouve de cartes generelles d'Espagne ou de ces royaumes en particullier d'un auteur nommé Jean Baptiste de la Banna, vous prions de joindre à celles de Catalogne une en chaque sorte. Pour celle de Cattalogne il n'importe de quel auteur pourveu quelle soit composée de vingt feuilles, pour les autres elles doivent estre sans doute d'une feuille chacune. Celà se pourra envoyer pour la voye d'Andorre [...]*».⁵⁹

Tot i la significació de la partida de pintures i mapes, el gruix dels diners comptants obtinguts de la subhasta de béns corresponia als mobles de fusta: 16 cadires, taxades en 50 lliures; 12 tamborets, en 40; 2 miralls, en 33; 2 arquilles, en 55, etc.⁶⁰ A banda, dos ítems particulars mereixen una atenció especial perquè són d'excepció en la significació de l'estatus barceloní dels Fizes. En primer lloc, les carrosses de cavalls, estimades en 270 lliures, prova que la família es distingia en les seves sortides i desplaçaments públics; i, en segon lloc, la tapisseria, una valuosa partida de 6 draps en què es representaven episodis de la història de Juli Cèsar, valorada en 550 lliures.⁶¹ És possible imaginar que aquesta tapisserie fou la que la família va encarregar quatre anys abans de la fallida financera,

58. Cartografia de Catalunya dels segles XVII i XVIII, Barcelona, 1986, 58.

59. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 1675-1677, 7/1, de Jean Antoine Gras de Tolosa a Pere Valeta (Valette), Barcelona, 9 d'octubre de 1675.

60. *Moble català* (cat. exp. Barcelona, Palau Robert, del 21 de febrer al 24 d'abril de 1994), Barcelona, 1994; J. MAINAR, *Diccionari dels oficis del moble i de l'interiorisme*, Barcelona, 1999; M. J. MASSOT RAMIS D'AYREFLOR, *El moble a les Illes Balears. Segles XIII-XIX*, Palma de Mallorca, 1995; M. PIERA i A. MESTRES, *El moble a Catalunya. L'espai domèstic del gòtic al modernisme*, Barcelona, 1999.

61. «[...] Item 16 cadiras de vaqueta de moscòvia de respallera (50 lliures). Item 6 cadiras de vaqueta de moscòvia de respallera dels claus menuts (20 lliures). Item 12 tamborets de respallera de vaqueta de moscòvia (40 lliures). Item 2 arquillas de marfil y concha ab bufetillos de vaqueta de moscòvia (55 lliures). Item altre de noguer guarnida de marfil ab bufetillo de noguer (24 lliures). Item 2 miralls ochavats ab 9 llunas cada hu, ab la guarnició dorada (33 lliures). Item una camilla de noguer guarnida de bronse dorat (20 lliures). Item 6 draps ab la istòria de Julio César (550 lliures). Item una carroçilla (250 lliures). Item una carroça (22 lliures) [...]» (AHPB, J. MAS, *Llibre de Concòrdies*, 1676-1740, llig. 9, f. 18).

entre l'estiu i la tardor de 1675, a tallers francesos per mediació de Gras, l'agent tolosà, qui, l'agost d'aquell any, responia una carta en què se li demanava informació sobre draps de ras: «[...] *Quand à la tapisserie d'Auvergne il se'n faict de toutes manières sça voui à grands personnages et d'autres sans personnages; les plus belles se font au Busson, qui est une ville dans l'Auvergne, dont les histoires son differantes à la finesse; aussy il faut que vous nous marquiez la hauteur et la grandeur. Est chaque pièce avec le prix que vous y voulez mettre, car il y en a de 50 L. 60 L. 80 L. 100 L. 150 L. 200 L. et 300 L. la canne. Vous n'avez que nous marquer en responce de la manière que vous la désirez. Les histoires sont celles d'Achille, du Grand Cirus, de Godesfroy de Bouillion, les métamorphoses d'Ovide, les fammes fortes, l'histoire de Helène, de Cleopatre, de Marq Anthoine, le jugement de Salomon, l'histoire des prophetes et autres histoires. Nous attendrons vos ordres [...]*».⁶² Les negociacions per a la manufactura dels tapissos van seguir al llarg dels mesos de setembre i octubre del mateix any, com ho demostren dues cartes.⁶³ En la del mes d'octubre, Gras esmenta l'existència d'uns dissenys tramesos des de Catalunya que havien de servir per al teixit de les sanefes, judicades excessivament amples per la moda de l'època: «[...] *nous vous envoyeonts le restant de vos mémoires pour la première voye et seronts attendant le mémoire de la tapisserie et les remises que vous nous avez faict esperer. Nous vous avons marqué qu'il falloît avoir de l'argent comptant pour la tapisserie [...] depuis la présente écrite nous avons reçu deux de vos lettres, dans l'une avons trouvé le modèle de la bordure de la tapisserie, du quel modèle il ne s'en trouve pas, et puis que vous la voulez semblable il faudra que nous la fassions faire. Nous trouvons le modèle fort beau, ainsin il faudroit du temps pour le travail de scelle, nous y faisons travailler incessamment et recommanderons quelle soit comme il faut [...]. La tapisserie sera bien grosse, aux prix que vous la demandez, il nous semble qu'il faudroit y mettre quelque pistolle davantage affin de l'avoir plus fine, on faict à présant les tapisseries ayant les bordures fort estroittes, et nous remarquons qu'au modèle que vous avez envoyé elles sont fort larges, de sorte qu'il faudra la faire comme nous vous disons [...]*».⁶⁴

Cap a la segona meitat del segle XVII barceloní, aquest interès especial per la tapisserie importada com a element de distinció social era una pràctica sumptuària que començava a esdevenir arcaica. La presència de draps de ras en inventaris de béns de la noblesa i altres sectors ciutadans opulents comença a declinar cap al segon terç del segle XVII i l'abandó es fa bastant evident en el darrer terç. És molt

62. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 4. 3. 6. 6/2, 1673-1675. Carta de Jean Antoine Gras, agent dels Fizes a Tolosa, adreçada a Pere Fizes (menor?), 28 d'agost de 1675.

63. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 7/1, 1675-1677. Carta de Jean Antoine Gras, agent dels Fizes a Tolosa, adreçada a Pere Fizes, 25 de setembre de 1675, amb breus referències a l'adquisició de la tapisserie.

64. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 7/1, 1675-1677. Carta de Jean Antoine Gras de Tolosa a Pere Fizes, 2 d'octubre de 1675.

probable que el motiu de desaparició d'aquests caríssims ornaments, més que per la transformació de modes i d'hàbits socials, hagi tingut alguna cosa a veure amb la Guerra dels Segadors i els setges de la ciutat de Barcelona, moments especialment difícils per a totes aquelles recambres nobles, que podien quedar greument exposades al pillatge o a les incautacions. També hi hagué un nombre considerable de tapisseries tronades del segle XVI que, durant la primera meitat del seixents, corrien per les cases de menestrals barcelonins, comprades progressivament a més baix preu en encants successius, després d'una vida atzarosa de desgast pel fum de les xemeneies, per trepitjades i esquincos en estrades i balcons, o per la voracitat d'arnes, rosegadors i altres bestioles, cosa que als ulls de la noblesa devia resultar una visió més aviat grotesca. El gust tardà dels Fizes per la tapisserie enfront de la galeria de pintures, força més en voga en el seu temps i context, esdevé un reflex més del fet de prendre com a model la vella noblesa catalana cincentista, amb la revitalització d'usos i costums que traspassaven l'àmbit purament patrimonial per arribar fins als més subtils usos decoratius domèstics.

De la liquidació de mobiliari dels Fizes el 1679, hi ha una particularitat que crida força l'atenció, i és l'absència pràcticament total de peces de plata i joieria, cosa bastant sorprenent ja que és força dubtós que la família no n'hagués atresorat alguna quantitat significativa tal com acostumaven a fer totes les classes benestants catalanes, tradicionalment prudents a l'hora d'esmerçar els guanys monetaris en l'adquisició de vaixelles d'argent, útils per demostrar esplendor palatí i molt menys susceptibles al desgast físic o la devaluació de l'unça que no pas la moneda corrent; i encara més quan tesauritzar fou un hàbit molt comú entre la població, ja que mitjançant els empenyoraments permetia sortir del pas en èpoques d'estretor. La liquidació de béns mobles dels Fizes sembla que va evitar aquesta darrera pràctica per prioritzar la venda de béns valuosos després de fer-ne una selecció prèvia. Entre els creditors de la família, en la concòrdia de 1679, s'esmentaven dos artesans del luxe: el vidrier Llorenç Font, al qual se li devien 102 dobles, i l'argenter Jeroni Vidal, creditor d'un compte de 826 dobles. L'afecció que la família hauria tingut per la joieria queda prou reflectida en les ratlles escrites novament per Jean Antoine Gras, de Tolosa, l'octubre de 1675, en què dona compte de la tramesa d'una medalla d'or i pedreria encarregada per Pere Fizes;⁶⁵ i en els llibres de comptes corresponents al mes de març de l'any 1672, hi consta l'assentament d'una remesa de joieria enviada des de París per valor de 744 lliures i 3 sous.⁶⁶ A tots aquests indicis, cal afegir-hi finalment les

65. «[...] Nous envoyames hier une petite bœste au seigneur Pierre Valette pour la voye du seigneur Lauvergne de saint Jullia, dans la quelle nous avons mis la medaille d'or a pierres que nous avez demandé, dont le poix est de quarante six livres, vous la trouverez assurément en vostre contentement, soit pour la peinture, pour les pierres, que pour le travail de l'or [...]» (AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 7/1, 1675-1677. Carta de Jean Antoine Gras de Tolosa a Pere Fizes, 16 d'octubre de 1675).

66. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Llibre de comptes, 1669-1674, 4. 3, 10/2, f. 51v.

ratlles escrites l'any 1678 des de Barcelona, probablement pel seu gendre Josep Rull, en què novament se'l convidava a la despesa sumptuària: «[...] se fa encant de plata obrada de gran curiositat y de robas de molt valor que aporta, segons se diu, lo secretari del senyor marquès de Los Véles, virrei de Nàpols. Si té ganes de comprar és ocasió y de gust veurer cosas tant curiosas [...]».⁶⁷

No està gens malament per a un mercader que, aleshores, es trobava a les portes d'una bancarrota. Adquirir peces procedents dels fastuosíssims entorns virregnals napolitans era un luxe a l'abast de molt poques persones, i al llarg de l'any eren comptades les ocasions en què a Barcelona s'oferia la possibilitat d'assistir a tan selectes subhastes de béns. No era, però, la primera vegada que els Fizes eren convidats a equiparar el seu aixovar domèstic amb el de l'alta noblesa; quan es van interessar en l'adquisició de tovallons i tovalles de la millor qualitat possible, un dels agents de Lió interpel·lats hi afegí «[...] *c'est des sortes que son altesse de Savoye se sert de présent estant de meilleur usage et service* [...]».⁶⁸

Patronatge artístic i construcció de la capella del Sant Crist

Si de debò seguien les passes de la noblesa cinccentista catalana, l'opulència manifesta dels Fizes durant els anys seixanta i setanta del segle XVII havia de culminar necessàriament amb episodis de patronatge a la mateixa vila de Terrassa on residien des del 1663. La presència de l'heràldica dels Fizes en els plafons ceràmics de l'Hospital de Sant Llàtzer de Terrassa, atribuïts als Passoles (c. 1673), és un senyal clar d'aquest fet i, alhora, d'una evident voluntat d'autoafirmació i de propaganda.⁶⁹ Existien, però, precedents de la munificència familiar en algunes iniciatives artístiques anteriors. L'afer més antic i potser decisiu amb vista a l'actitud del futur carlà de Terrassa és l'ornamentació de la capella dels mercaders francesos a la ciutat de Barcelona, fundada el 1616 i emplaçada al monestir de Jesús, sota l'advocació de sant Lluís. Per a la subvenció de les 500 lliures que costava el retaule de la confraria, Pere Fizes s'associà, el 24 d'octubre de 1645, amb els seus compatricis Baltasar Aymerich i Andreu Gavoti, amb qui formaria una empresa d'assegurances marítimes destinada a esmerçar tots els seus guanys en la subvenció del retaule; la societat s'havia de dissoldre un cop s'hagués

67. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 7/3, carta de Josep Rull?, de Barcelona a Pere Fizes, 17 d'abril de 1678.

68. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 4. 3. 6. 6/2, 1673-1675, carta des de Lió a Pere Fizes, 17 de febrer de 1674.

69. I. CLOPAS BATLLE, «Tarrasa, capital de la ceràmica catalana», *San Jorge* 94, 1974, s.p.; S. ALAVEDRA, *26 plafons de ceràmica catalana* (Estudi crític comparatiu dels plafons de ceràmica de la vella Casa de Convalescència de Barcelona, i els plafons del claustre de l'Hospital de Sant Llàtzer de Terrassa), Terrassa, 1976; A. CIRICI PELLICER, *Ceràmica catalana*, Barcelona, 1977, 261-268; S. CANALDA I LLOBET, *El conjunt ceràmic del convent de Sant Francesc d'Assís a Terrassa (ca. 1671-1673): gènesi, obratge, significats*, (tesi doctoral), 2 vol., Universitat de Barcelona, 2003.

aconseguit l'import total del cost.⁷⁰ El mes d'agost de 1646 es contractà la realització del retaule amb Josep Tramulles, per l'import assenyalat a dalt,⁷¹ aleshores un dels escultors més prolífics i valorats al Principat pel que fa a l'elaboració d'altars de fusta.⁷²

Anys més tard, ja des de Terrassa estant, tenim notícia de la subvenció del daurat o policromia d'algunes escultures del monestir de Montalegre, on era el seu fill Anselm el mes de maig de 1669.⁷³ Però, sens dubte, una de les missives més reveladores sobre l'ascendència dels Fizes a la vila de Terrassa en aquesta època és la carta que fra Andreu Folch, monjo de Montserrat, envià a Pere Fizes perquè intercedís en el nomenament de Joan Baseya, escolà del monestir, com a nou organista de l'església parroquial del Sant Esperit de Terrassa, amb l'absoluta confiança que Fizes podria doblegar sense problemes el veredict de consellers, «[...] sols falta que vos o pàrlia als senyors consallers li dónian lo orga, que parlant vostè no és possible sinó que aquest amich meu se'n portarà lo orga, que ab cosas de major consideració s'és empanyat vostè, y de tot és aixit ab reputació [...]».⁷⁴

L'orgue de l'església parroquial del Sant Esperit (desaparegut el 1936) feia relativament poc que havia estat ultimat, i era una obra més de Francesc Bordons, reputadíssim constructor d'orgues de la vila de Solsona. L'any 1645 se'n va capitular la construcció de la cadireta amb Bordons i la base de talla, amb l'escultor d'Esparreguera Pau Boixadell, sota traces lliurades, però, per fra Jaume Beuna, religiós franciscà del monestir de Jesús de Barcelona.⁷⁵ Pau Boixadell no

70. E. GIRALT RAVENTÓS, «La colonia mercantil...», 229.

71. Vegeu a l'apèndix el document núm. 1.

72. Vegeu S. CANALDA I LOBET, «La família Fizes i el seu patronatge artístic», *Pedralbes, Revista d'història moderna* 23, 2003, 395-414.

73. «Jesús, Maria, Josep. Charíssim pare. Per lo frare anà aquí tinguí notícia del bon viatge se serví Déu dar a vostra senyoria y de continuar-los entera salut, jo la tinch gràcias al senyor. Lo encarnar lo sant costa una doblbla, se servirà vostra mercè de enviar-la lo més prest puga, perquè los daurados se'n van, y jo estich en esta obligació [...]» (AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 1668-1673, 5/3, de Montalegre, 7 de maig de 1669.)

74. «Esta no és sinó per dir ha vostè y manifestar-li com en esta santa casa y ya un escolà molt amich meu, lo qual és molt bon organista, y juntament bon compositor, y per saber que lo ora d'eixa vila vagava, me an dit escrigués estas quatre rallas ha vostè, suplican-li me fas mersè y favor de parlar als senyors consallers a favor de aquest amich meu, y de presentar-los la súplica que va ramesa a vostè, y supuesto la ravarent comunitat és contenta de que aquest escolà sia organista d'eixa vila; sols falta que vos o pàrlia als senyors consallers li dónian lo orga, que parlant vostè no és possible sinó que aquest amich meu se'n portarà lo orga, que ab cosas de major consideració s'és empanyat vostè, y de tot és aixit ab reputació. Confio me farà eixa marsè[s], y además guanyarà una obra de misericòrdia. Confiat no dic més, Déu lo guardi, de Montserrat y juliol als 7 de 1666. Senyor meu son major servidor fra Andreu Folch, monjo benito.» A aquesta missiva segueix la petició autògrafa de Joan Baseya a Pere Fizes (AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 1666-1667, 5/2).

75. AHCT, Arxiu Notarial, J. PEYRET, *Manual novè*, 1645, 397/2, ff. 241-243v, 12 i 14 de novembre de 1645, pactes de concòrdia detallats en ambdós casos.

devia poder acabar aquesta obra i els consellers de Terrassa, per aquest efecte, van signar el 1648 una nova concòrdia amb el seu pare, en Josep Boixadell, també escultor.⁷⁶ Finalment, el 20 de maig de l'any 1646 els consellers van subscriure una concòrdia amb la comunitat de preveres del Sant Esperit en què s'especificava la remuneració i les obligacions del mestre d'orgue; tot i amb això, després d'haver fet front a les grans despeses de Bordons i dels Boixadell, encara no s'havia pogut oferir el càrrec per manca de diners.⁷⁷ El 1666, any de la súplica de Joan Baseya, tot i que el càrrec d'organista encara no havia estat convocat de manera oficial, sembla que ja havia corregut la veu que els consellers eren a punt d'estudiar-ne les candidatures. En tractar-se d'un càrrec usualment vitalici, sens dubte devia ser força atractiu per als mestres de capella i altres músics conventuals que, de forma esporàdica, solien tocar a l'església parroquial les festivitats més importants.

No està gaire clar si Pere Fizes va intervenir a favor de Baseya; en tot cas, cap al 1673 el càrrec d'organista al Sant Esperit l'ocupava el músic Miquel Illa, més tard esdevingut mestre de capella de la mateixa església. Per tant, cal concloure que, en el supòsit que hi hagués intervingut, Fizes no va reeixir. En matèria d'intercessió amb l'església possiblement el seu fill va tenir més èxit en èpoques posteriors ja que, en qualitat de patró del benefici sota advocació de sant Cristòfol, establert a la capella del mas Rubell de la parròquia forana de Sant Pere de Terrassa, Pere Fizes menor va signar el 16 de desembre de 1690 una procura a nom del seu cunyat, el doctor en lleis Francesc Verthamon, perquè actués en nom seu en el procés de dotació d'aquest benefici al seu fill Josep, aleshores donzell i estudiant.⁷⁸ Per intervenir directament en un afer municipal d'aquesta naturalesa, calia gaudir d'una posició decisiva entre els consellers, les confraries i la comunitat de preveres i, malgrat la gran fortuna econòmica dels Fizes, aquest era un estatus que només es podia assolir amb el temps i l'arrelament social. De fet, la correspondència servada a l'arxiu egarenc confirma aquesta imbricació de Pere Fizes menor dins la població vallesana. Pertanyia, per exemple, a l'orde tercer del convent de Sant Francesc des del 1668⁷⁹ i fou nomenat elet en una concòrdia que afectava el Consell de la vila.

Els anys seixanta, però, s'esdevingué un afer estrany que enterbolí les relacions de Pere Fizes amb la comunitat de preveres del Sant Esperit. Per voluntat

76. AHCT, Arxiu Notarial, J. PEYRET, *Manual desè*, 1647-1648, 398/2, ff. 28v-29v, 13 de febrer de 1648. El vincle dels Boixadell amb Terrassa aniria un xic més enllà de la simple contractació de feina ja que, el 28 d'octubre de 1641, el fuster de Terrassa Miquel Comelles va signar capítols matrimonials amb Marianna Boixadell, filla de l'escultor Pau Boixadell (AHCT, Arxiu Notarial, J. PEYRET, *Esborrany de capítols matrimonials*, 1637-1652, 397/4, s.f.).

77. AHCT, Arxiu Notarial, J. PEYRET, *Manual per autoritat règia*, 1646-1648, 401/2, ff. 1-3v.

78. AHCT, Arxiu Notarial, A. VINYAS, *Esborrany*, 1689-1691, 438/3, ff. 227v-229v.

79. Pere Fizes menor i la seva muller Batista prengueren l'hàbit de sant Francesc al convent de Vallparadís el 15 d'octubre de 1669 (Arxiu Històric de la Parròquia del Sant Esperit de Terrassa, *Llibre del 3 orde*, 1668-1752, 165/2).

pròpia va voler pagar de la seva butxaca quaranta-set lliures que la confraria de teixidors de la vila devia a la comunitat, amb motiu de la seva fundació gremial feta a la capella de Sant Miquel i Santa Anna. El 15 d'abril de 1666, Pere Fizes va reclamar la presència del notari perquè llevés acta de com el prevere Jaume Ubach es negava a convocar la comunitat per donar fe del pagament de «[...] quaranta-y-set lliuras barceloneses que diuen los deu la confraria dels teixidors fundada en la capella de Sant Miquel y Santa Anna [...] no ha volgut juntar aquella, ni menos escoltar-me, ans bé se'n és anat dient que no volia juntar dita comunitat per no tenir orde del senyor vicari general, y juntament ab dit senyor vicari se'n són anats [...]».⁸⁰ Malgrat aquest desdeny, i com que cal suposar que a ningú no li desagradava que li paguin els deutes, la confraria es va reunir cinc dies més tard i va acceptar el generós donatiu de Fizes.⁸¹ La carta de fra Andreu Folch recomanant el seu pupil organista va arribar dos mesos després d'aquest afer truculent; per tant, és probable que Fizes no se sentís especialment entusiasmat amb la seva demanda.

L'hora de la veritat arribaria, però, amb l'important episodi de la construcció de la capella del Sant Crist a la mateixa església parroquial, una obra excepcionalment documentada en els protocols de l'Arxiu Notarial terrassenc, i que tingué inici efectiu entre els mesos finals del 1666 i el 27 de juny de 1667, quan els obrers nomenats per la confraria van requerir als tutors dels fills i hereus de Josep Rovira, cavaller de Terrassa, que es venguessin «[...] sa casa que dits pubills tenen en la present vila, y en lo carrer de la Font Vella, perquè en aquella o part de aquella se té de fabricar dita capella, y sens aquella no. s pot fer dita capella, per lo que per los experts anomenats se sie avaluada dita casa [...]».⁸² L'11 de juliol del mateix any els obrers van contractar el mestre de cases de Barcelona Rafel Gallart, a qui pagarien per cana el quadrat de paret aixecada i per jornal de pedra picada; tant les bastides com els materials corrien a càrrec dels obrers i l'emplaçament designat per a la capella fou «[...] darrera lo altar de Santa Anna de dita iglésia, y sota lo orga [...]»; ⁸³ irònicament, ben a prop de dos llocs de l'església que Fizes devia tenir encara ben presents.

Dos dies després que els obrers parroquials haguessin contractat Gallart, Pere Fizes pel seu cantó tancava un dels tractes essencials en el *cursus aedificatorum* de tot home de qualitat: la construcció del seu sepulcre. Per aquesta obra s'havia escollit l'escultor Pere Serra, un dels bons mestres existents a la Barcelona del darrer terç de segle; ⁸⁴ se li pagarien 160 lliures per un túmul esculpit de

80. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Manual*, 1665-1666, 410/2, ff. 84v-86.

81. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Manual*, 1665-1666, 410/2, ff. 92-92v.

82. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Esborrany*, 1665-1670, 407, ff. 211-212v. Més tard, i respecte als embargaments de terrenys, sorgirien desavinences («Lo que demana Joan Farrés per lo que los administradors del sant Cristo li prenen per fer la capella en lo any 1666», AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Esborrany*, 1665-1670, full 29, f. 107).

83. Vegeu a l'apèndix el document núm. 2.

84. Serra, conjuntament amb l'escultor Josep Ratés, fou l'autor de la porta del Saló de

pedra negra de Barcelona, de 14 pams de llarg i 7 d'amplada per 12 d'alçada, flanquejat per dos escuts familiars, destinat a ser emplaçat al presbiteri del monestir barceloní de Sant Francesc de Paula (desaparegut). El model s'establí per mitjà d'un dibuix que féu el mateix escultor i que romangué en mans del prior del monestir, fra Isidro Mensa.⁸⁵ Per contra, la notícia més pròxima d'escultura a l'església del Sant Esperit per aquella època es limità al senzill portal llis de pedra picada fet pels mestres de cases Joan Duran i Nicolau Cabanyers, naturals de Sant Feliu Sasserra (bisbat de Vic).⁸⁶ A partir d'aquestes dates, comencen a sovintejar entre la documentació notarial terrassenca concòrdies i àpoques relacionades amb les fornades i la compra de materials per a la construcció de la nova capella; significativament, alguns d'aquests documents esmenten el nom de Pere Fizes.⁸⁷ És força probable que les obres empreses al castell palau, des de l'època de la compra de la castlania, encara comportessin en aquell moment un cert tràfec d'obra, del qual s'haurien pogut beneficiar de retruc els obrers de la confraria. Una segona suposició, no demostrada, podria fer pensar que Fizes subvencionava l'obra d'amagat, potser a esquena dels preveres i amb la complicitat dels administradors laics de la confraria.

El cert és que el 7 d'abril de 1668 Pere Fizes va signar davant de notari un dels documents més estranys i més difícils d'interpretar de la història del patronatge artístic vallesà del segle XVII. Davant d'una llista de 14 persones, Fizes es comprometia a pagar 1.000 lliures als obrers de la capella del Sant Crist només en cas que «[...] la capella comensada del Sant Xristo a d'ésser acabada antes que 5 dels noms sobredits no sian morts, sò és que tota la dita capella sia feta

Cent de Barcelona (ca. 1647), una de les poques obres atribuïdes que es conserven. Per a altres notícies, vegeu C. MARTINELL, *Escultura i Arquitectura Barroques a Catalunya, Els precedents i primer Barroc 1600-1670* (Monumenta Cataloniae, X), Barcelona, 1959, 114-115; J. F. RÀFOLS, *Diccionario de Artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, vol. IV, Barcelona-Bilbao, 1980, 1170; J. R. TRIADÓ, *L'època del Barroc, s. XVII-XVIII* (Història de l'Art Català, V), Barcelona, 1984, 19, 88, 96 i 99; A. PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca a Catalunya. Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730 ca)*, *Projecció a Girona*, Lleida, 1988, 603-604.

85. Vegeu a l'apèndix el document núm. 3.

86. AHCT, Arxiu Notarial, J. PEYRET, *Manual*, 1654, 400/2, ff. 41v-42. Concòrdia de 10 de maig de 1654.

87. El 12 d'octubre de 1665, el pagès de Terrassa Lluís Anglada va vendre a Pere Fizes 5.000 rajoles i 1.500 cairons d'obra cuita fets en el seu forn, material que molt probablement es devia destinar a les obres de la capella o del castell (AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Esborrany*, 1665-1670, [407], f. 40). L'11 d'octubre de 1667 el clavari de la confraria del Sant Crist signava una àpoca a Pere Fizes per valor de 150 lliures pel preu de la calç comprada per a les obres de la capella (AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Esborrany*, 1665-1670, [407], f. 240). El 19 de juliol de 1667 els obrers van signar una concòrdia amb el rajoler de Vilanova de la Quadra Antoni Lluc per una fornada de teula, rajola i calç; el 29 d'abril de 1668 en signarien una segona pel mateix efecte (AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Esborrany*, 1665-1670, [407], s.f. i 220-220v). El 13 de novembre de 1668 se signa una quarta concòrdia amb el mateix Antoni Lluc sobre l'obra cuita de les canonades de desguassos per a la capella (AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Esborrany*, 1668, 408/1, f. 4).

ab les parets comensades y voltes que s. y ajen de fer, tant de la dita capella com de las dos capelles s. y fan, una a cada costat, ab ses voltes, y lo tot cubert de teulada, com se té menester per dita capella, ab las grades que se an de fer per dar a combregar a la gent, y rebatudes las parets per defora y dintre, ben enblanquides y fets los tres altars, sò és un en cada capella, y lo altar major que desentament s. y puga selebrar y dar la comunió a la gent, que la dita capella sia a tot son punt, a judici dels mestres y treballaran [...].⁸⁸ Aquesta concòrdia, però, no es va signar pas a l'esquena de la comunitat de preveres ja que també formaven part de la juguesca en tant que alguns eclesiàstics del Sant Esperit eren alhora administradors de la confraria, com ara en Benet Puig, prior de la parroquial, el canonge Jaume Aulet, el diaca Francesc Rovira i els preveres Gabriel Gorina, Silvestre Alemany i Jaume Bugunyà, tots ells presents al document de concòrdia. Per contra, si cinc o menys de les persones esmentades morien abans d'estar totes les obres acabades, Pere Fizes es comprometia a abonar les 1.000 lliures que estaven en joc. Per acabar-ho d'adobar, s'hi afegí una segona clàusula per la qual, guanyés qui guanyés la juguesca, les 1.000 lliures compromeses s'havien de destinar igualment a l'adquisició d'ornaments per a la capella.⁸⁹ És difícil creure que algú signés un document d'aquesta naturalesa si prèviament no havia decidit ja patrocinar de totes maneres aquesta empresa; el problema radica en el sentit que tenia fer-ho mitjançant una aposta tavernària rubricada davant de notari, amb la frivolitat afegida de vincular-hi ni més ni menys que la vida terrenal de diversos vilatans. L'explicació possiblement asseynali el difícil encaix popular del nou carlà mercader de Terrassa, que no feia gaire temps havia renovellat els deures emfitèutics d'un sector de la ciutadania. Aquestes famílies podien ressentir-se ben bé del fet que una porció dels diners pagats a mans del magnat no eren altra cosa que la perversió d'un acte històric de tributació feudal, tant enutjós com atàvic, admissible potser en un noble de la terra, però humiliant davant d'un vulgar home de negocis foraster; si una part d'aquests doblers finalment s'esmerçaven en obres pies a benefici de la comunitat, la imatge antipàtica del nou carlà arribista tenia encara una certa possibilitat de redempció.

El 30 de setembre de 1668 els obrers es van vendre un censal per fer front a la despesa ocasionada per la compra dels materials i jornals dels mestres;⁹⁰ mentrestant, Gallart s'apressava a deixar l'estructura de la capella resolta en poc menys de dos anys. El 25 d'agost de 1669 van contractar l'acabament i la decoració final amb els mestres de cases de Barcelona Josep Pujol i Francesc Puja-des; aquests oficials van assumir, a canvi de 160 lliures, la feina d'enguixar les parets, fer motllures, faixes, cornises, petxines i altres elements decoratius «[...] y dexaran la dita capella a punt de què s. i puga dir missa, y que pугan dits sen-

88. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Manual*, 1667-1668, 411/2, ff. 83v-85.

89. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Manual*, 1667-1668, 411/2, ff. 86v-87.

90. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Manual*, 1667-1668, 411/2, ff. 217-219v.

yors administradors fer visurar dita obra [...]»;⁹¹ requeriments que havien estat ben especificats en la concòrdia de compromís de Pere Fizes. La visura es formalitzà el 26 de maig de 1670, i hi van actuar els mestres de cases de Barcelona Pere Màrtir Vendrell i Martí Fochs; aquests experts van observar defectes de desplom en alguna de les parets obrades per Gallart, i la falta d'uns quants elements de pedra picada per part de Pujol i Pujades, mancances que es devien reparar ràpidament, ja que no hi ha constància de cap dissentiment interposat sobre la sentència dels visuradors.⁹²

És més que probable que en aquell moment es recordés al magnat l'obligació d'abonar de forma immediata als administradors de la capella del Sant Crist les 1.000 lliures compromeses, però Fizes es va prendre el seu temps ja que, en mala hora, el pagament en metàl·lic coincidí segurament amb l'inici de l'època de declivi comercial, culminada amb la bancarrota del 1679. La seva estratègia devia consistir a dilatar els pagaments mitjançant la progressiva subvenció dels ornaments, un per un. El primer embelliment pres a compte del miler de lliures fou el retaule principal, demanat pocs dies després de la visura arquitectònica; així ho dóna a entendre el seu primogènit en una carta datada el 3 de juny de 1670 «[...] tinch entès que lo senyor prior a escrit a vostra mercè y al senyor doctor Escorsell perquè se possàs mà al retaule de la millor manera lur serà ben vist [...]».⁹³

Per norma general, a les capelles del Sant Crist de les esglésies parroquials catalanes, els retaules consistien en una estructura d'arc triomfal cec, en el tou del qual s'encabia la talla del crucifix portàtil, usat durant les processons de Setmana Santa, principal raó de ser de les confraries cristològiques. Fizes va contractar per a aquesta feina el mateix escultor que havia fet el seu sepulcre a Barcelona, en Pere Serra, i ho féu ben aviat, el 15 de juliol de 1670, tot just un mes després del recordatori epistolar del primogènit. Serra va prendre aquesta nova feina del mercader pel preu de quatre-centes lliures, amb el compromís estricte de lliurar l'obra completament acabada i sense policromia el mes d'abril de l'any següent; el contracte recordava també que la talla del Sant Crist no l'havia de fer, sinó que s'usaria la que ja tenia l'església parroquial.⁹⁴ Serra va complir rigorosament, i la visura del retaule fou feta pels prestigiosos escultors Joan Roig i Llätzer Tramulles el 7 d'abril de 1671. El retaule de Serra fou examinat de manera igualment estricta, ja que els visuradors recordaven detalls menors, com ara la falta d'alguns elements del plint de pedra negra dessota del sòcol o la presència de tres esquerdes insignificants.⁹⁵ Aquest retaule, desaparegut el 1936, fins ara només s'ha identificat en una fotografia de detall que ens mostra l'obra

91. Vegeu a l'apèndix el document núm. 4.

92. Vegeu a l'apèndix el document núm. 5.

93. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Correspondència, 5/3, 1668-1673, 3 de juny de 1670.

94. Vegeu a l'apèndix el document núm. 6.

95. Vegeu a l'apèndix el document núm. 7.

de relleu del tou de l'arc amb una marededéu i un sant Joan flanquejant el crucifix (refet el 1885), imatges quasi exemptes i muntades dessobre pedestals adossats en forma de mitja voluta, i destacades damunt d'una ciutat de Jerusalem ideal voltada de muralles i baluards.⁹⁶

Els comptes de Fizes d'aquests anys registren nombroses partides de diners pagades a l'escultor Pere Serra, tant per la feina del retaule terrassenc com per les seves sepultures barcelonina i terrassenca. Així, en el testament autògraf que redactà, només tres anys després, especifica: «Elegesch la ecclesiastica sepultura ab cos meu faedora es a saber, sy se esdevindra morir me en la present vila de Terrassa dins la Esglessia de dita Vila y en la tumba, o sepultura mia, en ella construyda. Hy sy se esdevindra morir me la ciutat de Barselona dins la Esglèssia del convent de Sant Fransisco de Paula a la tumba, o sepultura mia, en ella construyda.»⁹⁷ No hem trobat l'escriptura relativa a la tomba vallesana, però en el cartipàs de comptes es fa balanç, el 23 de gener de 1670, de les 300 lliures pagades a Pere Serra «[...] per las sepultures»; segons el contracte exhumat, el vas funerari barceloní només pujava 160 lliures.⁹⁸ Entre el 23 de gener de 1670 i el 12 d'abril de 1671 s'efectuaren almenys dotze pagaments al dit escultor.⁹⁹ Cal destacar el fet que un pagament del mes de juny de 1670 per valor de 15 lliures es fes en concepte d'unes traces comprades a Mataró.¹⁰⁰ Per la seva banda, amb els diners guanyats, l'escultor va aprofitar per comprar diverses robes a Fizes, probablement per a ús propi mentre era a Terrassa.¹⁰¹ A més de Serra, entre els comptes d'aquesta època apareixen esmentats dos altres artistes, l'argenter Jeroni Vidal (futur creditor de la família) i el pintor Abdó Ricart; malauradament no sabem en concepte de què rebien diners, tot i que la poca quantitat pagada al pintor ens fa pensar en feines molt menors.¹⁰² Finalment, el dia 4 de gener de l'any 1672 s'aixecà acta notarial de la benedicció i consagració del nou espai edificat al Sant Esperit.¹⁰³

En aquest punt sembla que es van acabar les ganes de munificència pietosa del nou carlà, i restaven encara ben bé sis-centes lliures per pagar en ornaments. Davant d'una prolongada pausa de set anys, la paciència dels confreres

96. Fotografia conservada a l'Arxiu Tobella de Terrassa i publicada per J. M. DOMÈNECH, *Construcció i embelliment de la basílica del Sant Esperit de Terrassa*, Terrassa, 1993, 48-52.

97. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Testament Pere Fizes, 1673, s.f.

98. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Cartipàs de comptes de Pere Fizes, f. 7v.

99. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Llibre de comptes, 1670-1672, 4. 3. 11, ff. 7v, 67v, 90, 95v, 98v, 102v, 103, 105, 108, 111 i 118.

100. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Llibre de comptes, 1670-1672, 4. 3. 11, f. 67v. («Deu Pere Fises major al [...] de maig pagà a Joan Riera de Mataró per unes trassas del sant Xristo per consert fets ab lo senyor prior y altres, 15 lliures. Deu la capella del Sant Xristo de Terrassa las sobredites 15 lliures»).

101. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Llibre de comptes, 1670-1672, 4. 3. 11, f. 72v.

102. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Llibre de comptes, 1670-1672, 4. 3. 11, f. 94, («a de aver Abdon Ricart, pintor, a 19 de setembre de 1670, a donar 1 lliura, 8 sous.»).

103. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Manual*, 1671-1672, (413/2), ff. 10v-12.

es devia acabar d'esgotar el 16 d'octubre de 1678, moment en el qual van resoldre fer una reunió a l'església parroquial per decidir quins ornaments s'havien de comprar amb el diner restant de les mil lliures dels Fizes. Per poder avançar en aquesta voluntat es va sol·licitar la presència del negociant —significativament absent a la reunió— perquè hi pogués dir la seva: «[...] ha respost no podia assistir-hi en dita congregació per causa de sa indisposició, y estant junts convocats nosaltres, tots los sobredits, en dita capella per dit effecte, hoïda dita resposta, en nom de tots los sobredits havem enviat segon recado a dit magnífic senyor Pere Fizes per lo mateix Francesch Santfeliu, dient-li que atès dita sa indisposició si gustava que los dits anàssem a sa casa, o bé se servís de elegir persona que per sa part entrevingués a tractar dits negosis. Ha referits a nosaltres sobredits lo mateix Francesch Santfeliu haver-li respost dit magnífic senyor Pere Fizes, en presència de Jaume Folgues y Jaume Cladelles, que no teníam que anar a sa casa y que ell no volia assistir ni enviar persona alguna en son lloch a dita capella, y que féssem nostron negossi, que ja havia dit altre vegada que no. y volia assistir [...]».¹⁰⁴ Perfectament comprensible l'enuig del magnat, atorollat aleshores pel trenc dels seus negocis mercantils, segurament abatut en l'estat d'ànim i progressivament disminuït en la salut fins a la seva mort el 1680.

Aliens a aquest estat de coses, els administradors de la confraria del Sant Crist van prosseguir la reunió en què van determinar la fabricació de «[...] dos retaules a las dos capellas colaterals al altar de dit sant Christo construhidas dins dita capella, y una llàntia a cada altar [...]. Tèrsio, que. s fabrique una sacristia a la part dreita de dita capella del sant Christo, haont vuy ja y ha un portal de pedra picada, la qual sacristia sia adornada ab calaxeras de fusta y altres adornos a dita sacristia convenients. Quart, e que. s fassen dos brandoneras de bronso per a posar dos atxes devant lo altar o retaule de dit sant Christo. *Quinto et denique* que. s fassen dos brandoneretas de plata a modo de esses y sien posadas una a cada costat de dit sant Christo, per a que ab més claredat se puga mirar la sua santa imatge [...]».¹⁰⁵ A tot això, els eufòrics administradors hi van afegir la redempció d'un censal de 400 lliures que es feia a la mateixa església parroquial. No és gaire probable que les sis-centes lliures dels Fizes arribessin a cobrir totes aquestes despeses; el que sembla, però, indubtable és que la nova i flamant capella de la confraria del Sant Crist, amb totes les vicissituds viscudes, va esperonar un debat força tens que s'havia anat arrossegant pels temples parroquials vallesans d'aquesta època: era el sempre polèmic dret de custòdia dels ornaments d'or i plata, tradicionalment reservat als administradors laics de les confraries. A la segona meitat del segle XVII les comunitats de preveres i rectories comencen a guanyar pes en aquesta polèmica, escenificant una pugna profètica entre poder civil i eclesiàstic per a l'exercici de l'ús, el control i la potestat dels temples parroquials. A la vila de Terrassa, aquest antagonisme força

104. AHCT, Arxiu Notarial, R. SOLER MONER, *Esborrany*, 1678-1679, (428/1), ff. 42-44.

105. AHCT, Arxiu Notarial, R. SOLER MONER, *Esborrany*, 1678-1679, (428/1), ff. 42-44.

una concòrdia el 3 de desembre de 1670 sobre la custòdia de les claus dels armaris de fusta que contenien l'orfebreria litúrgica i altres béns valuosos del Sant Esperit; en aquesta ocasió la conclusió fou salomònica: els armaris tindrien dos panys i dues claus, una per als preveres i una altra per als obrers.¹⁰⁶

Mentre la juguesca de la capella del Sant Crist devia estar encara latent i les discrepàncies de la societat local amb el carlà nouvingut s'anaven fent evidents, els Fizes finançaren també la decoració ceràmica de l'antic convent de Sant Francesc d'Assís, emplaçat llavors als afores de Terrassa —al torrent dit de Vallparadís.¹⁰⁷ Paradoxalment, l'única obra preservada deguda a la promoció artística de la família es deleix de manca de fortuna en la recerca documental, i a hores d'ara només es pot assegurar, i per mitjà d'una font indirecta, que «[...] Als 11 d'Abril de 1673 se comensa á posar en los claustros las historias del Pare San Francesc de rejola valenciana, la qual asentá un religiós de Sant Francisco de Paula y la dita obra fonch ab llicencia del Reverent Pare Commisari visitador Pare Provincial, y difinidor Recolet [...]».¹⁰⁸ La comunitat franciscana, pertanyent a la branca recol·lecta de la reforma observant, era instal·lada a la població d'ençà de la invitació llançada pel Consell de la vila a la primeria del sis-cents. El procés de construcció del convent s'allargà ben bé fins a mitjan segle i obtingué la col·laboració econòmica de l'autoritat local, que sempre vetllà per la salut i l'avituellament d'aquesta comunitat franciscana de tarannà meditatiu.¹⁰⁹ L'embelliment del claustre amb rajoles estanníferes que narraven la vida del fundador de l'orde, com un model de comportament per als frares recol·lectes, fou sens dubte posterior a l'acabament de l'edifici, i gaudí de l'ajut econòmic d'aquest llinatge de mercaders ennoblits, com delaten les armes heràldiques que figuren en cada plafó ceràmic.

La majoria d'obres finançades per Pere Fizes exhibien ufanosament el seu escut,¹¹⁰ tret que caracteritza el patronatge aristocràtic i que els membres integrants de grups nobiliaris inferiors s'acunçaren a imitar i potenciar, car era un mitjà d'ostentació pública de la tasca de promoció realitzada i una manera de reconèixer la seva pertinença a una elit social. El silenci de les escriptures notariais i dels llibres de comptes de Pere Fizes servats a Terrassa indueix a pensar que el conjunt ceràmic es va contractar a Barcelona i que el primogènit hi tenia

106. AHCT, Arxiu Notarial, R. COLL, *Manual*, 1669-1670, (412/2), ff. 297-301v.

107. En aquest indret ric en aigües, on es trobava el castell de la universitat forana, s'hi havia instal·lat prèviament un grup de cartoixans (*La cartoixa de Sant Jaume de Vallparadís*, Terrassa, 2004), que en marxar cap a Tiana cedí les seves construccions a una comunitat carmelitana (J. R. WEBSTER, «La trista història del convent de Nostra Senyora del Carme de Vallparadís [Terrassa]», *Anuario de Estudios Medievales* 25, 1995, 215-234).

108. AHCT, Llibreta de notas curiosas de Anton Rodó y Martínez. Tretas de altra llibreta q. li deixa un Amich en 1853, 16/1, s.f.

109. Vegeu S. CANALDA I LLOBET, «La vida de Sant Francesc d'Assís a les rajoles del claustre de Terrassa (1673): un exemple de recolliment, humilitat i ascesi», *Terme* 19, 2004, 105-123.

110. Així consta, documentalment, en la seva sepultura barcelonina i en el retaule del Sant Crist de la parròquia de Terrassa.

alguna responsabilitat, ja que l'únic lligam que fins ara s'ha pogut establir entre la família i el convent franciscà és la pertinença del fill gran i de la seva esposa a l'orde seglar. Tot i així, cal ser prudents perquè les sèries arxivístiques són incompletes i disperses. El que queda ben clar en la referència documental transcrita és que les rajoles es col·locaren amb l'ajuda d'un religiós del convent de Sant Francesc de Paula. Malgrat l'anonimat, no és descabellat associar la identitat del personatge en qüestió amb Isidro Mensa, superior d'aquest cenobi barceloní. Al llarg de l'article s'ha demostrat la relació constant de Pere Fizes amb el convent de Sant Francesc de Paula, on manà bastir una de les seves sepultures i on tenia una cel·la a la seva disposició quan baixava a Barcelona després d'haver venut temporalment la residència del carrer Basea. En relació amb aquest centre sorgeix un dels dubtes més punyents sobre els Fizes, encara sense resoldre. A *Barcelona antigua y moderna*, Pi y Arimon reconstrueix el procés d'assentament dels Mínims a la Ciutat Comtal, amb tres canvis d'emplaçament fins que mercès «[...] a la liberalidad de cierto comerciante llamado Pedro Fisas, los Mínimos tomaron posesión en 1584 de unas casas que aquel les cediera en la calle Alta de San Pedro. Y creemos tambien que el propio devoto mandó construir á sus expensas el vasto edificio actual, á donde pasaron los Religiosos en 1589».¹¹¹ La coincidència del cognom¹¹² i de la professió del generós donant amb el carlà de Terrassa de procedència occitana fan pensar en alguna relació de parentiu fins ara desconeguda que explicaria, entre moltes altres coses, la construcció de la seva sepultura barcelonina a l'interior de l'església de Sant Francesc de Paula i la seva col·locació dalt del presbiteri. El primer claustre del monestir dels Mínims estava decorat a l'època del barroc amb una quarantena de pintures que narraven la vida del fundador de l'orde, atribuïdes, d'ençà del diccionari de Ceán Bermúdez,¹¹³ als pintors barcelonins Francesc Gassen (ca. 1598-1658) i Pere Cuquet (1600-1666), que desaparegueren arran de l'exclaustració del cenobi. Podria pensar-se, per tant, en l'ornamentació del convent barceloní de Sant Francesc de Paula com en un clar precedent per a la decoració ceràmica del claustre de Terrassa, amb l'afegit que un dels seus membres, potser Isidre Mensa, actuà com a supervisor del muntatge.

El model del monestir dels Mínims explicaria la temàtica hagiogràfica i la disposició claustral de les escenes, però no que el llenguatge pictòric escollit

111. A. PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna, descripción é historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*, Barcelona, 1854, vol. 1, 510. La notícia fou recollida per M. CARBONELL en la seva investigació doctoral (*L'arquitectura classicista a Catalunya [1545-1659]*, Universitat de Barcelona, 1989, vol. 1, 404-407).

112. La diferència en la grafia del cognom pot respondre perfectament a la manca de correcció ortogràfica de l'època; en la documentació consultada el llinatge sovint apareix escrit de diverses maneres: Fisas, Fises, Fisses o Fizes.

113. J. A. CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes de España*, Madrid, 2001 (1800), 383.

per al cicle franciscà fos la rajola estannífera. Curiosament, sabem que Llorenç Passoles, l'escudeller a qui és atribuït el conjunt ceràmic d'ençà de l'estudi de Salvador Alavedra,¹¹⁴ coneixia la vila de Terrassa des del 1651, quan potser seguí les passes del consistori de la Diputació en la seva fugida de l'epidèmia de pesta que afectava la ciutat de Barcelona.¹¹⁵ Tanmateix, aleshores els Fizes no eren propietaris de la castlania. Molt probablement la confiança en Llorenç Passoles s'explica per coneixences personals i per les col·laboracions habituals que s'establiren entre uns mateixos artistes durant el sis-cents. Així, per exemple, a l'inici de la dècada dels quaranta l'escultor Pere Serra i Llorenç Passoles coincidiren treballant a l'església barcelonina de Sant Just i Pastor, en un dels primers treballs que tenim documentat del ceramista barceloní.¹¹⁶ Acabada l'experiència de Terrassa, Llorenç Passoles va fer les rajoles del claustre i de l'escala principal del convent de la Mercè (avui desaparegudes), que havia de col·locar, segons s'especifica en el contracte del 1673,¹¹⁷ el mestre de cases Rafael Gallart, autor de la capella vallesana del Sant Crist. Les obres d'aquesta, tal vegada finançades d'amagat per Pere Fizes, se solaparen amb la reforma duta a terme pel nou carlà al vell castell palau de Terrassa. Entre la documentació econòmica de Pere Fizes, en un lligall en què es detallen algunes de les obres pressupostades per a la rehabilitació arquitectònica, llegim: «[...] Item lo que a costat la capella de fer; enrajolarla de Rayola Valenciana y lo Retaule si a fet nou, 1.000 lliures».¹¹⁸ No s'hi especifiquen els autors ni la iconografia, però la xifra destinada a les dites empreses és prou considerable per poder pensar en dues promocions artístiques d'envergadura per a la capella privada que els Fizes devien tenir dins la seva residència. Malgrat la brevetat del registre, la denominació *rajola valenciana* es correspon amb el nom que rebien al Principat les peces de ceràmica estannífera policroma; en aquell moment, a mitjan dècada dels seixanta, Llorenç Passoles ja era el màxim exponent d'aquest llenguatge pictòric al Principat; el treball ben bé podria correspondre a un arrambador ceràmic.

114. S. ALAVEDRA, *26 plafons de ceràmica...*; S. CANALDA I LLOBET, «Novetats i reflexions sobre els Passoles, una nissaga de ceramistes pintors del barroc català», *Matèria, Revista d'Art* 4, 2004, 1471-60.

115. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. VI, 1644-1656, Barcelona, 2000, 1.140, datat el 5 de juny de 1651.

116. Llorenç Passoles realitzà l'arrambador ceràmic de la capella de Sant Pacià amb rajoles que imitaven brocats l'any 1644 (Arxiu Històric de la Parròquia de Sant Just i Pastor, *Llibre de dades y rebudes de la Confraria de Sant Pacià...*, f. 21).

117. Pere de Salazar, mestre general de l'orde dels mercedaris, encarregà a Rafael Gallart, a banda de la col·locació de les rajoles a mesura que li fossin lliurades per Llorenç Passoles, la pavimentació de la lluna del pati i de les galeries del convent barceloní (AHPB, R. VILLANA PERLAS, *Manual* 24, ff. 508-510, Barcelona, 21 d'abril de 1673). F. COBO ARIAS, *Evolución histórico-arquitectónica del palacio de la Capitanía General de Catalunya*, Barcelona, 1981; F. COBO ARIAS, «Lo prueba un contrato firmado en 1673. Passoles, "rajoler" del convento de la Merced», *La Vanguardia*, 23 de setembre de 1979, 27.

118. AHCT, Carlania de Terrassa, Fons Pere Fizes, Documentació econòmica de Pere Fizes, 1659-1671, 4-3-12/2, s.f.

La ideologia del programa iconogràfic del convent de Sant Francesc d'Assís, i també l'elecció de les escenes a través de fonts gràfiques,¹¹⁹ deuria anar a càrrec d'algun membre de la comunitat religiosa, malgrat que el finançament de les rajoles fos responsabilitat dels Fizes, com ho recorda l'escut d'armes de cada lluneta ceràmica, en posició preeminent o secundària en funció del caràcter ornamental o figuratiu de la composició. Al cicle ceràmic s'inclou un episodi inusual en les sèries franciscanes d'aquesta mena, és a dir, instal·lades en claustres i constituïdes per una trentena de temes. La primera galeria relata el procés de conversió evangèlica de Francesc Bernardone, amb episodis cèlebres com ara la donació dels béns terrenals al bisbe Guido; potser no és casual la voluntat de recordar que Francesc d'Assís va néixer en el si d'una família burgesa enriquida gràcies al comerç. Per comparació a altres cicles seràfics —catalans, espanyols o italians—, el segon passadís es reserva normalment a la gestació, l'aprovació i la propagació de la regla franciscana. En aquesta línia discursiva és on es troba la *Vocació del rei dels versos* o la *Conversió de fra Pacífic*, un tema que ha estat erròniament interpretat com la *Prova de foc davant el soldà*,¹²⁰ proesa ja representada per Giotto a la basílica superior del Sacro Convento d'Assís. Un trobador de la cort de Frederic II que assistia a una prèdica de Francesc, amb el seu cos transfigurat en forma de creu i travessat per dues espases resplendents, renuncià a la vida opulenta i seguí la proposta evangèlica amb el nom de fra Pacífic.¹²¹ Es tracta d'una escena insòlita que només hem pogut localitzar en versions miniades o estampades de la *Llegenda major* de sant Bonaventura, totes amb més d'una cinquantena d'il·lustracions. L'aspecte que podria explicar-ne la inclusió a Terrassa és que fra Pacífic fou el primer ministre provincial de França (1217-1223), qui capitanejà la primera expedició franciscana fins aquell país i aconseguí donacions significatives per al futur de l'orde a Vézelay, París o Lens.¹²² No és estranya la presència d'alguna deferència cap al promotor en programes iconogràfics d'aquestes característiques.¹²³ Pere Fizes, malgrat els intents d'afermament dins

119. S. CANALDA I LLOBET, «Les rajoles historiades de Sant Francesc d'Assís a Terrassa: aproximació als models figuratius, II», *Butlletí Informatiu de Ceràmica* 69-70, 2000, 49-64, i «Los azulejos de San Francisco de Asís en Terrassa (Barcelona): aproximación a sus modelos visuales», *El Franciscanismo en Andalucía. IV y V Curso de Verano*, Còrdova, Caja Sur, 2002, 17-31.

120. S. ALAVEDRA, *26 plafons de ceràmica...*, 126; E. MESSEGUER, *El convent de Sant Francesc d'Assís de Terrassa, el claustre i els seus 26 plafons ceràmics*, Terrassa, 2003, 89-90.

121. 2Cel, 106 i LegM, IV, 9.

122. J. B. AUBERGER ofm, «Le Bienheureux frere Pacifique *Rex versuum* et compagnon de Saint François», *Archivum Franciscanum Historicum* 92, 1999, 59-93.

123. A tall d'exemple, el cicle mural d'un dels claustres del convent de San Pietro in Montorio (Roma) finalitza amb una al·lusió a Sarnano, recordant la impressió d'un serafí per Francesc amb el seu cordó com a emblema de la població, de la qual era originari el promotor de la decoració pictòrica, el cardenal Constanzo Boccaffuoco (J. M. GARCÍA MONTIJANO, *La Academia de España en Roma*, Madrid, 1998, 75).

la societat civil catalana —tant a Barcelona com des de Terrassa estant— no oblidà la seva procedència francesa, com ho corroboren la seva participació en l'embelliment de la capella de la confraria que els gals tenien a Barcelona, la possessió d'una pintura de Lluís de França a la seva residència barcelonina o el record envers fra Pacífic.

Els llibres del Consell de Terrassa registren, quasi des del mateix moment de la venda de la castlania (1661), un rosari de caparrades amb els Fizes:¹²⁴ el mes de juliol de 1662 els jurats s'oposen al dret de segrest d'una peça de vidre de cada vidrier que vingués a vendre a Terrassa; l'agost del mateix any s'inicia una disputa a causa dels forns de pa; el setembre de 1663 suscita la polèmica l'intent de cobrir l'abeurador públic amb un pont llevadís; l'abril de 1670 el motiu és l'escrivania; el juliol de 1671 ho són els creditors dels deutes municipals, aparentment manipulats pels Fizes;¹²⁵ el 1673 ho són els drets de les aigües; el juliol de 1676 ho és el plet a tres bandes entre els Fizes, els franciscans i el Consell pel dret del camí que anava de l'era dels Fizes fins al convent.

A més de conflictes institucionals com aquests, segurament existiren infinitat d'altres refrecs quotidians menys evidents; com també, per contra, devien existir les complicitats necessàries que permeteren l'afermament cívica de la família a Terrassa (un lloc que, cal recordar-ho, tingué des de mitjan segle XVI una forta i conflictiva presència d'emigració francesa), sense les quals és improbable que haguessin pogut menar una existència prou estable com la viscuda, amb més que possibles paradoxes de confrontació estamental.

L'any 1668 Pere Fizes havia presentat la sol·licitud de construcció de dos molins drapers nous a Terrassa, per la qual cosa era necessari intervenir les fonts d'aigua de la vila. Una qüestió tremendament delicada a bona part dels municipis catalans d'època moderna, ja que el repartiment de l'aigua i el seu ús particularista solia ser un brollador constant de problemes interns. L'informe favorable a aquesta proposta estava rubricat pel pagès Nicolau Pi i per Pere Joan Samaranch, ambdós vilatans de Terrassa, actuant en qualitat de testimonis aportats pel magnat.¹²⁶ Els dos molins es van construir, i el 1672 el perjudicat per l'acció de l'aigua en terres de conreu privades curiosament no fou cap pagès terrassenc sinó un altre terratinent, el magnífic Josep Bru, ciutadà de Barcelona.¹²⁷

124. Recollides per Alavedra Invers, sense pretensió d'exhaustivitat, a l'apèndix documental del seu estudi, d'on prenem la referència.

125. Sobre l'endeutament del Consell de Terrassa i l'actuació dels prohoms, vegeu B. HERNÁNDEZ, «Deute públic i elit política a Terrassa durant la segona meitat del segle XVII», *Terme* 11, 1986, 37-45.

126. ACA, Batllia General de Catalunya, processos, 1668, núm. 1, s.f., 18 de desembre de 1668.

127. ACA, Batllia General de Catalunya, processos, 1662, núm. 1, s.f., 2 de setembre de 1672. Tant l'afectat, Josep Bru, com en Pere Joan Samaranch, valedor de Fizes, van tenir protagonisme en els afers municipals de la segona meitat del segle XVII (B. HERNÁNDEZ, «Deute públic...»).

Documents

1-AHPB, Francesc Lentisclà, *Secundum librum diversorum contractum* (5.VIII.1643/13.X.1646). Contracte per a la realització del retaule escultòric de la capella de Sant Lluís dels Francesos a l'església franciscana de Jesús Maria de Barcelona, entre Baltassar Aymerich, Pere Fizes i Andreu Gavot, negociants francesos de la ciutat de Barcelona, i Josep Tramulles, escultor de la mateixa ciutat. Barcelona, 13 d'agost de 1646, s.f.

«/[f.1]/ Die Lune XIII mensis Augusti anno a Nativitate Domini MDCXXXXVI.

Sobre la fàbrica del retaule del gloriós sant Lluís¹²⁸ que se ha de construir¹²⁹ en la Iglésia del monestir de Santa Maria de Jesús, orde del seràphich pare sant Francesch, fora los «/[f.2]/ los [sic] murs de la present ciutat, per y entre los honorables Balthesar Aymerich, Pere Fises y Andreu Gavot, negociants francesos ciutadans de Barcelona de una part y Joseph Tramullas, scultor ciutadà de la mateixa ciutat, de part altre. Per y entre ditas parts són estats fets, firmats, pactats y jurats los capítols y pactes següents.

E primerament lo dit Joseph Tramulles, ab thenor del present capítol, promet a dits señors Aymerich, Fises y Gavot que d'assí al dia o festa del gloriós sant Lluís rey de França que comptarem a 25 de agost del any primer vinent mil sis cents quoranta set, farà y fabricarà, ço fer y fabricar farà, en la iglésia del monestir de Santa Maria de Jesús del orde del Seraphich pare sant Francesch, fora los murs de la present ciutat y en la capella del gloriós sant Lluís construïda en dit monestir, lo retaule de dit gloriós sant bé y degudament y segons obra de bon mestre si y conforme la trassa per dit Tramulles de aquell feta y firmada per dits señors Aymerich, Fises y Gavot.

Item és pactat entre ditas parts que dit Tramulles sie obligat en fer dit retaule de l'alsada y emplària està repartit en dita trassa y per les volades de les cornises més en fora vinga a tocar a les parets. Y lo remat, que y hage de arribar casi dalt a la volta de la [...].

Item és pactat que dit Tramulles sie obligat en fer lo sòchol¹³⁰ pedestral que naix de terra [...] «/[f.3]/ costats de la llosa del altar de alsada de set palms, bé y conforme segons la mostra de dita trassa.

Item és pactat que dit Tramullas sie obligat en fer lo sòchol o¹³¹ pedestral que carrega sobre dit sòchol¹³² y columnes y cornisa conforme la trassa, repartida dita arquitectura y ordenada de víncoles, bé y conforme s'espera fer-se de un bon official y scultor; y als dos enfronts dels pedestrals més enfora, té de fer dit

128. A l'original hi ha ratllat «fahedora».

129. També ratllat al document «y fabricar».

130. A l'original hi ha ratllat «escaló» i afegit al darrera «sòchol».

131. S'hi afegeix en l'original «sòchol o».

132. De nou se substitueix en l'original la paraula «scaló» per la de «sòchol».

Tramullas una image de sant Roch y sant Sebastià. Y los tèrsios de las columnas y capitells, y cornisas¹³³, tot entallat conforme la trassa de dita mostra.

Item és pactat que dit Tramulles sie obligat en fer los rematos de dita obra conforme la dita trassa ab quatre figuras de quatre virtuts [...] duas de peus sobre las torratxas y les altres dos asentades que tinguen las armas de França, les [...] quals armas hagen d'estar en una tarja ben sculpida y dita tarja done remato a la dita obra; y dits rematos y figuras ha d'estar tot repartit a les midas de dita trassa y de la manera aparexerà a dit Tramulles, tenint gràtia per favor de dita obra. Y tot lo demés, axí ninyols com demés adornos, dega estar conforme la¹³⁴ mostra de dita trassa.

Item és pactat que dit Tramullas sie obligat en fer en lo mitx de dit retaule, en lloch de pastera, un quadro de mitx relleu ab una istòria de sant Lluís conforme està dibuxada en dita trassa. E, si a cas dits Aymerich, Fises y Gavot los aparexerà fer en dit lloch alguna altra istòria de dit sant //f.4//, en tal cas, dit Tramullas tinga obligació de fer la istòria que a dits señors Aymerich, Fises y Gavot los aparexerà fer-hy fer. Y dit quadro ha d'ésser d'alsada de divuyt palms y d'amplària onse palms poch més o manco, compresa la guarnitió de dit quadro axí en alsada com en amplària tot ben fet y ordenat en regles d'arquitectura y¹³⁵ scultura, bé y degudament com de bon official s'espera.

Item dit Tramullas sie obligat en fer un sacrari en lo mitx del retaule situat sobre la llosa del altar de l'alsada de vuyt palms y d'amplària de sis palms poch més o manco, lo qual sacrari dega estar conforme la mostra de dita trassa.

Item és pactat que dit Tramullas sie obligat en fer tota la dita obra de fusta d'alba y xiprer bona y rebedora. Y dita arquitectura ha d'ésser alegida y no aplacada.

Item és pactat que dit Tramullas sia obligat en tenir feta dita obra, com està dit, d'assí al dia de sant Lluís de l'any pròxim vinent mil sis cents quoranta set que comptarem a vinty sinch d'agost y asentada en dita capella ab la perfectió deguda y del modo y manera està [...] contengut de mostra de dita trassa, lo que dega fer tot a gastos y despesas suas.

Item és pactat y concordat entre ditas //f.5// parts que dits Balthasar Aymenrich, Pere Fises y Andreu Gavot sien obligats, com ab thenor del present capítol se obligan, en donar y pagar a dit Tramullas per lo preu y valor de tota la demunt dita obra, sinch centes cinquanta lliuras barcelonines pagadoras en Barcelona ab tres iguals pagas, la una ara de present per prinsipiar dita obra y l'altra dins sis mesos pròxims y l'altra en ésser acabada dita obra y asentada en dita capella del modo que dalt està dit.

Item és pactat entre ditas parts que dits Aymerich, Fises y Gavot¹³⁶ dins quin-

133. A l'original hi ha ratllada la paraula «jaspi» abans de «capitells» i s'hi ha afegit «y cornisas» al darrera.

134. A l'original està ratllada la paraula «dita» i substituïda per l'article determinat femení singular.

135. A l'original hi ha repetida la paraula arquitectura, però ratllada la darrera.

136. En aquest punt hi ha ratllada en l'escriptura «sien obligats».

se dias après que serà acabada y asentada dita obra en dita capella del modo està dit, tingan obligatió de rebrer dita obra y si finits aquells no auran rebuda aquella, en tal cars se dega aquella tenir per aguda y rebuda per dits Aymerich, Fises y Gavot.

Item és pactat entre ditas parts que si a cas dit Tramullas no aurà acabada dita obra per lo dit temps (com emperò no fos per causa de llegítim impediment del qual age de constar llegitimament), en tal cars dits Aymerich, Fises y Gavot pugan fer acabar aquella a costas y despesas de dit Tramullas.

E totas las ditas cosas y sengles prometen les ditas parts y quiscuna de aquelles ad juicem attendendum y cumplir finir y //f.6// [...] y contra d'aquellas y cascuna d'aquellas no fer ni venir a pena de sinquanta lliuras barcelonines les quals, en cas de contrafactió, sien aplicades a la part obedient y pagadores per la part y [...] y perçò atténdrer y cumplir [...] ne ogligan es a saber dits señors Aymerich, Fises y Gavot tots y sengles béns llurs y deguts sien d'ells assoles, y dit Tramullas tots sos béns mobles e, immobles aguts y per aver ab salari de procurador dins de Barcelona [...] y fora de Barcelona ab restitutió de tots danys, interessos y despesa [...] Y per major seguretat de ditas cosas dit Tramullas ço és quant a la quantitat de la primera paga de ditas sinch centas y sinquanta lliures, ne dóna per fermancas a Joseph Steve y Antoni Bover — argenters ciutadans de Barcelona baix acceptants.

//f.7// Testes sunt dicti Aymerich, Tramullas et Steve ac Bover fideju [...] sunt Joannes Laval negociator Civis Barcelona et Bernardo Lentiscla scriptor dicta civitatis.

Testes firme

Item ab altre acte dit Joan [*sic*] Tramullas ferma àpocha a dits señors Aymerich, Fises y Gavot de cent vuytanta tres lliures sis sous y vuyt per la primera paga de la sobredita obra rebudas ab polissa per lo banch feta per dit Sr. Aymerich lo dia present.

Testes sunt predicti primis.»

2-AHCT, Arxiu notarial, Rafael Coll, *Manual*, 1666-1667, 411/1, f.161v-162v. Concòrdia entre els administradors de la capella del sant Crist de l'església del sant Esperit de Terrassa, i el mestre de cases Rafael Gallart, 11 de juliol de 1667.

«//f.161v// De y sobre lo fabricar la capella del sant Cristo en la iglésia collegiata de sant Sperit y sant Pera de Tarrassa, per y entre los administradors de dita capella, Jaume Vives, Miquel Casas, Luch Font y Hiacynto Delves, conjuntament ab los honorables Fermí Rovira, de la present vila, Joan Bugunyà y Benet Arch, pagesos de la paròchia de Sant Pera, elegits y nomenats per lo concell de dita confraria per la fàbrica de dita capella, de una part, mestre Rafel Gallart, mestre de cases, ciutedà de Barcelona, de part altra, entre ditas parts se ha capitulat y tractat lo següent. //f.162r// Primerament los dits administradors, ab voluntat dels dalt nomenats y en lo acte presents, donan a fer la dita capella

a dit mestre Rafel Gallart, la qual capella se ha construhir darrera lo altar de Santa Anna de dita iglésia, y sota lo orga, tenint la llargària y amplària necessària, conforme aparexerà convenient, la qual capella ha de estar segons lo dibuix, patró o mostra que se'ls és amostrada, y las parets de aquella han de tenir de terra en avall sinch palms de gruxa, y de terra en amunt quatre palms, des del principi y fonament fins asentar los capitells a la alsada los aparexerà, per la qual feyna prometen donar a dit mestre Rafel Gallart, una lliura catorse sous per cada cana de paret quadrada, y prometen donar-li manobres, cals amurada, entenas, cordas, fusta la que serà menester per fer las vestidas, de tal manera que lo dit mestre Gallart no aja de tenir ni aportar altra cosa més sinó la farramenta de ferro y galledas, y los dits administradors lo demés.

Item que la pedra picada y aurà menester, si lo dit Gallart la pica, se li tinga de pagar a de part.

Item lo dit Gallart promet que la dita feyna farà bé y degudament a tall de bon official, sempre que serà cridat.

Item que las pagas faran dits administradors, segons haurà treballat, canant la feyna aurà feta, sempre que //f.162v// dit Gallart vulla.

Item prometen los dits administradors que dita feyna no la donaran a altre official per manor ni major preu, ni lo dit Gallart no dexarà aquella si no és en cas que ell morís, que en dit cas lo present tracte sie per no fet, y no altrament ni en altra manera.

Et Ideo nos dicte partes laudantes ett. Testes sunt Philippus Martinez sutor et Franciscus Dimas pharmacopula, omnes villae Tarratiae, dioc. Bar^a.»

3-AHCT, Fons notarial, Rafael Coll, *Manual*, 1666-1667, 411/1, f.164-165. Contracte de l'escultor Pere Serra per a l'obra del sepulcre de Pere Fizes (major) al monestir barceloní de Sant Francesc de Paula, 13 de juliol de 1667.

«Dicto die XIII mensis julii in civitate Barchinone.

De y sobre la fàbrica de una tomba fahedora en lo monastir de sant Francesc de Paula de la ciutat de Barcelona per y entre lo magnífich Pere Fizes, ciutedà honrrat de Barcelona de una part, y Pera Serra, scultor ciutedà de Barcelona de part altre, entre ditas parts se ha fet y pactat los capítols y pactes següents.

Primerament lo dit Pere Serra, scultor ciutedà de Barcelona, promet al dit magnífich Pere Fizes, ciutedà honrrat de Barcelona, que de assí lo die dels morts que serà als dos del mes de noembre del present y corrent any, tindrà apunt la sepultura o tomba que dit senyor Pere Fizes fa en la iglésia o convent del monastir de sant Francesc de Paula de la present ciutat de Barcelona, dalt al presbiteri, la qual sepultura farà en esta forma, ço és que ha de tenir catorse palms de llargària, y de amplària set palms a cana de Barcelona, que és la forma major, y de fondo dotse palms. Y dita sepultura farà de pedra negra gravada, al gust de dit Serra, ab que sie també a gust de dit senyor Fizes, havent de posar en lo fer de dita obra tot son enteniment, havent de saguir un rasgunyo

fet de mà de dit Serra, que està entregat en mans del pare Fra Isidro Menssa; y juntament ha de gravar dos pedras ab las armas de dit Sr. Fizes a la part de l'ort o als cantons, o allí ahont apareixerà al dit senyor Fizes, la qual pedra ha de ser negra de Barcelona.

Item lo dit Pere Fizes, ciutedà honrrat de Barcelona, promet al dit Pere Serra que li donerà y pagarà per tota dita feyna, cent-sexanta lliures Barceloneses, pagadores en esta forma, ço és sinquanta-y-sinch lliures lo die present de comptants, y les restants cent-y-sinch lliures lo die serà acabada dita obra, no tenint dit senyor Fizes altra obligasió sinó de pagar dites cent-sexanta lliures, y no altra cosa.

Et haec attendere et complere (etc...). Testes firmæ omnium predictorum qui firmarunt dicto die sunt Petrus Masera litteris indulgens et philosophie professor et Jacobus Carbonell agricola in vico de Iesus hab. et Ioannes Coll scriptor et filius notarii infrascripti.

Item alio instrumento ego dictus Petrus Serra facio et firmo vobis dicto magifico Petro Fizes apocham de quinquaginta quinque libris quas mihi dare et solvere tenebatis numerando die pnti. pro dicta fabrica habui. et recepi. numerando ad meas voluntates. Et Ideo renunciando ett. Testes sunt praedicti.»

4-AHCT, Fons notarial, Rafael Coll, *Manual*, 1668-1669, 412/1, f.188-189. Contracte dels mestres de cases de Barcelona Josep Pujol i Francesc Pujades per a l'acabament i decoració de la capella del sant Crist, 25 d'agost de 1669.

«//f.188// Die XXV mensis augusti anno Domini MDCLXVIII. De y sobre lo acabar de fabricar la capella del sant Cristo que //f.188v// se construex en la iglesia col·legiata y parochial de Sant Esperit y Sant Pera de la vila de Tarrassa, bisbat de Barcelona, per y entre Pere Soler, Jaume Folques y Antoni Ramoneda, administradors de dita capella lo any present, ab interventió y assistència dels honorables Fermí Rovira, Joan Rovira y Joan Bugunyà, elegits per lo concell general de dita capella, de una part, y Josep Pujol y Francesch Pujades, mestres de casas ciutedans de Barcelona de part altra. Entre ditas parts se ha tractat lo següent.

Primerament los dits Joseph Pujol y Francesch Pujades, mestres de cases ciutedans de Barcelona, prometen a dits senyors administradors que acabaran la dita capella del sant Cristo, de la forma y conforme està comensada, ço és que faran las voltas de las tres capellas conforme està trassat, y faran la volta del simbori ab una petxina a cada recó, ab sas cornisas y faxas y raix de sol, y a cada raix un angelet, y desota de cada petxina una figura; y faran altres mutllures y altres cosas que seran agradables y al gust de dits senyors administradors y elegits.

En las voltas de dita capella y enblanquineran totes les voltas y las parets, y faran lo arch que té de exir a la iglesia, y cayroneran tota la dita capella, y feran las peanyes dels altars y los graons de pedra picada, y dexaran la dita capella a punt de què s. i puga dir missa, y que pugan dits senyors administradors fer visurar dita obra, quant serà acabada, per dos officials, los que seran a gust de

dits senyors administradors, y las faltas que diran dits dos ofecials prometen los dits Pujol y Pujades //f.189// refer-las a dits senyors administradors, ab què dits administradors los hajan de donar los recaptos que seran necessaris y manobras per acabar dita obra de dita capella.

Item los dits administradors prometen a dits Pujol y Pujades, donar-los los manobres y recaptos per dita obra y per las mans y jornals, los donaran y pagaran cent-sexanta lliures barceloneses en esta forma, ço és cent lliures mentres aniran treballant dita obra, y les restants sexanta lliures en ser acabada dita obra y aquella serà visurada per dits dos mestres y officials.

Et Ideo nos dictae partes laudantes approbantes ratificantes et confirmantes praeincerta capitula et unum quodque eorum convenimus una pars nostrum alteri ad invice et vicissim attendere et complere sine dilatione ett. cum salario procuratoris ett. intus presentem villam X solidos et ex eandem XX solidos barchinonensis ultra quos ett.»

5-AHCT, Fons notarial, Rafael Coll, *Manual*, 1669-1670, 412/2, f.133v-134. Acta de visura de l'arquitectura de la capella del sant Crist pels mestres de cases de Barcelona Pere Màrtir Vendrell i Martí Fochs, 26 de maig de 1670.

«//f.133v// Die XXVI mensis maii anno Domini MDCLXX.

Noverint universi quod anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo septuagessimo die vero vigesima sexta mensis maii eiusdem anni intitulatus. Existentes personaliter constituti Petrus Martir Vendrell et Martinus Fochs, magistri domorum cives Barchinone coram et ante presentiam mei Raphaelis Coll, notari publici villae Tarratae diocesi Barchinone, personaliter reperti et existenti in nottaria et scribania publicae dictae villae Terratae diocesi Barchinone sita in platea maiori dictae villae qui quidem dicti Petrus Martir Vendrell et Martinus Fochs medio juramento per eos in manu et possessione honorabilis Cosme Suris subbaiuli dictae et presentis villae prestito dixerunt et exposuerunt sequentia.

Que en virtud de jurament que tenen prestat, instants los administradors de la capella del santíssim nom de Jesús y del sant Cristo de la iglésia col·legiada de la present vila, nos som conferits en la capella que //f.134// novament se és construhida en dita iglésia, per a regonèxer y mirar las faltas que en dita capella y ha, y judicar aquellas, y havem trobat que ha faltat lo mestre que ha fetas las parets de dita capella en lo adressar aquellas (las quals no estavan a plom),¹³⁷ y axí ha de pagar lo mestre qui ha fetas ditas parets de ditas capellas, qui és mestre Rafel Gallart, los jornals de mestre y fadrí, y manobras y la rajola.

Item fem relació que havem trobat de falta en dita capella, per lo mestre que féu las parets de dita capella, lo alsar las sis vasas són dins dita capella, las quals se han de alsar al nivell de las dos són al principi de dita capella últimament

137. El parèntesi escrit al marge.

assentades, perquè se puga fer lo enrajolat y gradas dels altars a son nivell, lo qual enrejolat y altar ditas vasas aja de pagar dit mestre Rafel Gallart a sos gastos.

Item trobam que mestre Pujades, per lo que ha treballat en dita capella, falta en los dos capitells, los quals són en la iglésia sota lo orga, dos faxas, las quals baxen fins baix en terra per a sustentar los dits capitells, la qual faxa ha de fer una mostra de vasa, lo que ha de treballar dit mestre Pujades. Y axí és nostra relació, presents per testimonis Joseph Cortada, espardanyer, y Pere Guilla, pagès de la present vila. *De quibus ett. quae fuerunt acta ett.*»

6-AHCT, Fons notarial, Rafael Coll, *Manual*, 1669-1670, 412/2, f.182-184. Contracte del retaule del sant Crist amb l'escultor Pere Serra, 15 de juliol de 1670.

«//f.182r// Die xv mensis anno Domini MDCLXX in civitate Barchinone.

De y sobre la fàbrica de fer lo retaula de la capella nova del sant //f.182v// Cristo en la vila de Tarrassa, per y entre lo magnífich Francisco Escorsell, en drets doctor, y lo magnífich Pere Fizes, castlà de Tarrassa, ciutedans de Barcelona, altres dels anomenats per ditas cosas y com ha tenint facultat y potestat dels demés anomenats per la fàbrica de dit retaula, de una part, y Pere Serra, escultor, ciutedà de Barcelona, de part altra; entre ditas parts se són fets, pactats, firmats y jurats los pactas següents.

Pactes per a donar a fer lo retaula de la capella nova del sant Crist de la vila de Tarrassa a l'official que empendrà a fer lo dit retaula. Primo que lo dit official age de fer lo dit retaule de manera que la obra de dit retaula omple la dita capella del sant Cristo, en amplària de paret a paret, y en alsada des de lo enrejolat o plinto, fins a la bòveda de dita capella, ab tots los requisits de l'art de arquitectura y escultura, y tota la arquitectura elegida y no aplacada.

Item ha de fer tota la arquitectura y escultura sens daurar cosa alguna de dit retaula, ab tots los requisits de monllures, resalts y relleus de figures y talla com és menester, y està designat en la traça que està firmada per lo senyor prior de Tarrassa, Pere Soler y Jaume Folques, que queda en poder de dit Serra, exceptat que no s'ha de fer la figura principal, que és la del sant Cristo, sinó acomodar-y la que ja és en Tarrassa.

Item ha de posar la fusta de bona qualitat, de albe o xiprer, y no altre spècia, y que no sie riquerada, corcada ni verda, sinó que sia de la manera que demana la obra, per a poder-se daurar luego que serà assentada.

Item que lo dit official haje de fer lo plinto de la vasa del retaule de pedra negra brunyida e ilustrada, seguint tots los resalts de dit retaule lo dit plinto.

//f.183r// Item que dit retaula se aportarà, fet que sia, a costa de la confraria, y dit official tindrà obligació de acomodar les pessas en las càrregas o carretas, de tal manera que gasant-se alguna cosa o cosas de dit retaule per lo camí, o haje de tornar acomodar dit official a ses costes y gastos.

Item que lo dit official haje de assentar a sos gastos lo dit retaule en la dita capella.

Item que acabat lo dit retaule, y posat en son lloch, haje de ser visurat per dos escultors juramentats, anomenadors lo un per part de la confraria del sant Cristo, y lo altre per part de dit Serra, y acàs que dits dos escultors no. s pugues- sen ajustar, hagen de anomenar un terçer per a judicar la dita obra, y dient aquells o aquell estar com art requereix, y segons lo pactat, tant de escultura com de arquitectura, se rebrà dita obra a dit Serra, y en cas no estàs conforme, en dit cas lo dit official, y vuy lo dit Serra, hage de pagar les dietas dels experts de béns propis, y estant bé la dita obra, cada part pagarà son official o expert.

Item lo dit official ha de donar feta y assentada la dita obra per tot lo mes de abril mil sis-cents setanta-y-hu, en pena de cent lliures aplicadores per obres de la capella del sant Cristo.

Item ab pacte que acabada dita obra, lo dit senyor Pere Fizes, castlà predict, promet que donerà y pagarà a dit Pera Serra, escultor, quatre-centes lliures per lo dit retaule, de diners procehits de aquelles mil lliures que dit senyor Fizes té obligació de donar per las causas y rahons contengudes en un acte de obligació que entre dit senyor Fizes, de una part, y los senyors Benet Puig, prior de Tarrassa, y altres de part altra, feren en poder del notari devall scrit //f.183v// lo die deset del mes de abril de l'any de la nativitat del Senyor de mil sis-cents sexanta-y-vuyt, y assò promet lo dit senyor Pere Fizes attendre y cumplir, tenir y servir llargament, ab obligatió de tots sos béns y ab jurament.

Item lo dit Pere Serra, escultor, ciutedà de Barcelona, de grat y certa sciència sua, convé y en bona fe promet als dits senyors doctor Francisco Escorsell, y a Pere Fizes, castlà y senyor del castell o palau de Tarrassa, y al senyor prior de la vila de Tarrassa y administradors de la capella del sant Cristo, ço és los dits senyors Francisco Escorsell y dit senyor Pere Fizes, presents, y los demés absents, que per tot lo mes de abril propvinent de l'any mil sis-cents setanta-y-hu, los donarà y entregará lo dit retaula fet y perficionat conforme a bon escultor se pertany (etc...),»¹³⁸

7-AHCT, Fons notarial, Rafael Coll, *Manual*, 1670-1671, (413/1), ff. 96v-97v. Acta de visura del retaule del sant Crist pels escultors Joan Roig i Llätzer Tramulles, 7 d'abril de 1671.

«//f.96v// *Die VII mensis aprilis anno Domini MDCLXXI*. Nosaltres Joan Roig y Lätzer Tramuges, escultors elegits per la visura del retaula del sant Christo en la iglésia col·legiada y parochial de Sant Esperit y Sant Pera de Tarrassa //f.97//, nomenats ço és lo dit Joan Roig per part dels administradors de la dita capella del sant Christo, y lo dit Lätzer Tramugas per part de mestre Pera Serra, qui ha obrat lo dit retaula, los quals junts, en virtut del pacte contengut en lo acte se féu quant se donà a fer dit retaula, en poder del notari baix scrit als [...] de [...]

138. A continuació segueix l'escriptura de terç que omitim, en la qual es nomenà als fusters de Barcelona Pere Llopert i Josep Solà fermances per Pere Serra.

del any de la nativitat del senyor de mil sis-cents-y-setanta, han regonegut y mirat dit retaula, y vist aquell han trobat y han feta la relatió següent.

Primo diem que dit retaula, quant a la obligació que tenia lo official de què òmplia la capella, trobam que ha complert, per quant lo ompla molt justament.

2. Quant al segon capítol, diem que en tot lo retaula no-y ha ninguna pessa dorada.

3. Diem que quant al tercer capítol demana que la fusta sia de alba o xiprer, no de altra espècia, diem que la fusta és de alba, bona y seca, ab disposició per poder-la dorar tant prest com vullan.

4. Quant ab lo de ser riquurada la fusta, sols avem trobat als sòcals tres riquers, los quals no fan ningun prejudici a dita obra.

5. En quant a la obligació que té lo official de fer lo plinto de pedra negra a de estar sota los sòcals del retaule, no trobam ser encara fets.

6. En quant als sòcals de fusta, diem estan puntual com dita trassa, tant en arquitectura com scultura y talla.

7. Lo pedestral de las columnas està puntualment com a la dita trassa, ab la matexa arquitectura, scultura y talla.

8. Las columnas, pilastras y jambas las trobam puntual com dita trassa, sols trobam los pilastres entalladas, que a la trassa no-y són. //f.97v//

9. La cornisa està feta ab bona arquitectura, scultura y talla, puntual com la dita trassa, acceptat unas gotas que faltan entre junta y junta.

10. Los frontispicis estan puntualment fets com a la dita trassa.

11. En quant als remats estan ab la matexa arquitectura, scultura y talla que a la trassa estan dibusiats, accepto que los dos àngels tenen la tarja del pare etern a la trassa sobra la bolada de la cornisa, y a la obra carregan sobre un bancal, y a dit bancal a fet un trono en lo mig.

12. En la caxa ahont han de posar lo sant Christo, tant al costat com al fronter, estan puntualment com a la dita trassa.

13. Al sacrari trobam ser fet com a la dita trassa, acceptat que al fris de la cornisa falta a fer la talla dels fronters y costats de las columnas, y més falta a las jambas del arch del rebolt del mig del sacrari de una santa Resurrecció, falta la cornisa y la alquitrava, y a las ditas jambas falta entallar, ço és uns *sacabocados* corren per ditas jambas de la trassa, y a la obra no.

14. Per quant a la obligació que tenia dit official en ser feyna elegida, la trobam ser tota elegida, sacrari y tot lo dit retaula, y aquesta és nostra relació, que fem en poder del notari baix scrit y testimonis baix scrits segons nostre art, y en virtut del jurament que tenim prestat, *de quibus ett*.

Testes sunt Salvator Colomer et Benedictus Arch agricolae parrochiae sancti Petri partis foranee Tarratiae diocesi Barchinone.»